

ULTRANATIONALISMISTA DEMOKRATIAKASVATUKSEEN?

Japanilaisen kouluopetuksen muutos toisen maailmansodan
jälkeen.

Saku Laukka
Maisterintutkielma
Historian maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Helmikuu 2021

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Historian maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Historia			
Tekijä – Författare – Author Saku Matias Laukka			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Ultranationalismista demokratiakasvatukseen? Japanilaisen kouluopetuksen muutos toisen maailmansodan jälkeen.			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma	Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2021	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 52	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Maisterintutkintoni aiheena on japanilaisessa kouluopetuksessa ennen toista maailmansotaa, ja sen aikana, vallinnut nationalistisuus ja siitä luopuminen toisessa maailmansodassa koetun tappion myötä. 1800-luvun lopulla alkanut Japanin sisäinen nationalismin ja militarismien nousu kärjistyivät maailmansotien aikana, ja tämä näkyi myös kouluopetuksessa. Toisen maailmansodan jälkeen, liittoutuneita edustanut Yhdysvaltojen valvontakomissio käynnisti muiden uudistusten ohella myös kattavan koulutusjärjestelmän uudistuksen, Japanin kouluopetuksesta alettiin karsia pois kaikkea vanhaa nationalistista linjaa edustanut opetus. Vaikka kouluopetus uudistuikin päällisin puolin nopeasti ja tehokkaasti, on muutoksessa silti ollut ongelmansa ja niistä on herännyt jopa valtioiden välillä kiistaa. Tutkimuskysymykseni ovat: miten vanhemmissa lähteissäni näkyy Japanin vanha, nationalistinen narratiivi, sekä onko tästä kerronnasta merkkejä nähtävissä myöhemmissä, sodan jälkeen ilmestyneissä lähteissä. Tutkimuslähteenäni minulla on japanilaisia koulujen oppikirjoja eri vuosikymmeniltä.</p> <p>Japanissa oli ennen toista maailmansotaa kehittynyt voimakkaasti nationalistinen militarismi. Ulkopolitiikassa tämä näkyi esimerkiksi Japanin aggressiivisessa imperialismissa. Maan sisällä tämä oli nähtävissä esimerkiksi historianopetuksessa, josta oli kielletty kokonaan maailmanhistorianopetus. Tutkin myös, miten tätä toimintaa perusteltiin Japanissa. Pohdin esimerkiksi mikä oli uskonnon suhde muun yhteiskunnan ja politiikan ottamaan suuntaan ja sen oikeutukseen.</p> <p>Oppikirjat, joita tutkin käsittelevät pääasiassa historian kuvauksia, keskittyen erityisesti Japanin ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Käytän hyväkseni myös aiempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta, nationalismiin liittyvää tutkimusta, sekä aiheeseen liittyvää muuta mediaa, kuten uutisartikkeleita. Tutkimusmetodina vertaan oppikirjojen historiantapahtumakuvauksia tutkimuskirjallisuuden tarjoamaan ennako-oletukseen.</p> <p>Tutkimuslähteissäni oleva vanhin oppikirja 1920-luvulta sisältää selvästi ajalle tyypillistä kansallismielistä kuvausta historiallisista tapahtumista. Esimerkiksi Korean liittäminen Japaniin oli tuolloin vielä melko tuore poliittinen tapahtuma ja tämä näkyy myös sen kuvauksessa. Uudemmissa tutkimissani kirjoissa 1990-luvulta ei sen sijaan ollut nähtävissä samanlaista selvää nationalismista narratiivia. Tein kuitenkin havaintoja kirjojen vaihtelevista narratiiveista ja pohdin omaa teoriaani kirjojen sisältöön vaikuttavista tekijöistä.</p> <p>Pohdin tutkimuksen lopuksi myös yleisemmällä tasolla historiallisten tapahtumien painotaakkaa, sekä tunnustamisen ja anteeksipyyttämisen politiikkaa, käyttäen kuitenkin Japania tapausesimerkkinä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Toinen maailmansota, Japani, nationalismi, kouluopetus.			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto.			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisältö

1. Johdanto	1
1.1 Aatteellinen tausta	1
1.2 Tutkimuskysymykset, metodit ja termit	3
1.3 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	8
2. Nationalistinen historiankirjoitus 1900-luvun Japanissa	11
2.1 Historia imperiumin palveluksessa	11
2.2 Katsaus koulujärjestelmään	16
2.3 Historian opetuksen analysointia	18
3. Valvontakomissio ja japanilainen historiankirjoitus 1945	23
3.1 Toisen maailmansodan päätös ja liittoutuneiden vaikutus Japanissa	23
3.2 Opetuksen kulttuurierot Yhdysvalloissa ja Japanissa	24
3.3 Muutoskehityksen ongelmia	28
4. Japanilainen historianopetus viime vuosikymmeninä	30
4.1 Kouluopetus kansainvälisten suhteiden hiertäjänä.....	30
4.2 Uudempien koulukirjojen arviointi	33
5. Yhteenveto	44
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	48

1. Johdanto

1.1 Aatteellinen tausta

Professori Ienaga Saburô oli tehnyt tiukan päätöksen. Hän haastoi Japanin valtion oikeuteen. Oli vuosi 1966 ja professori Ienaga oli Tokion yliopistossa työskentelevä historian tutkija sekä kouluissa käytettävien oppikirjojen kirjoittaja. Tuolloin professorin tekemä historian oppikirja oli kuitenkin joutunut opetusministeriön ennakkotarkastuksen hampaisiin. Professori Ienaga ei aikonut hyväksyä tätä, hänestä kyseessä oli perustuslain takaaman akateemisen vapauden rikkomus. Hän ei ollut ensimmäistä kertaa vastaavassa tilanteessa, eikä myöskään viimeistä.¹ Kuinka tällaiseen tilanteeseen voitiin päätyä? Miten yhteiskunnan kahden auktoriteetin näkemyserot kouluopetuksen sisällöstä voivat olla niin syvät, että asiaa ratkotaan oikeusistuimissa?

Kuinka paljon valtion kansallinen identiteetti nivoutuu sen käsitykseen omasta historiastaan? Voivatko suuret poliittiset muutokset tai kriisit samalla muuttaa myös sitä, miten valtio näkee oman menneisyytensä ja suhteensa muihin valtioihin? Onko nykyisten sukupolvien kannettava vastuuta ja syyllisyyttä esivanhempiensa teoista? Tässä tutkimuksessa pyrin avaamaan sitä historiallista kontekstia, joka auttaa vastaamaan näihin kysymyksiin.

Maisteritutkielmani aiheena on japanilainen kouluopetus ja siinä tapahtunut muutoskehitys ennen ja jälkeen toisen maailmansodan. Ennen sotaa historian kirjoitus ja historian kouluopetus joutuivat Japanissa tiukan valtion kontrollin alle. Historian tehtäväksi katsottiin valtion sen hetkisten poliittisten päämäärien tukeminen. Japani oli lähtenyt Meiji-uudistuksen jälkeen ainoana Aasian maana kilpailemaan siirtomaavallassa Euroopan maiden kanssa, ja tämän myötä valtion hallitseva asema maailmassa haluttiin oikeuttaa. Uusien poliittisten suuntauksiensa myötä Japanin politiikassa pääsi valloilleen jyrkkä nationalismi, mikä näkyi myös historiankirjoituksessa ja historian käytössä kouluissa. Jo vuonna 1880 valtiovalta otti Japanissa oppikirjojen hyväksynnän yksinoikeudekseen. Maailmanhistorian opetus kiellettiin hyvin nopeasti ja pelkästään Japanin oman historian opetus sallittiin kouluissa. Koska historian narratiivin haluttiin kaikin puolin tukevan ja ihannoivan keisarin valtaa, vapaamieliset ja vallankumoukselliset kontekstit historiasta haluttiin poistaa. Näihin kuuluivat esimerkiksi Ranskan suuri vallankumous ja Yhdysvaltojen vapaussota ja itsenäistyminen.²

---

¹ Beauchamp, Rubinger 1989, 245.

² Yamazumi 1993, 234.

Historialle oli määritelty selkeä tarkoitus yhteiskunnassa, siksi historiankirjoituksen kontekstin haluttiin olevan vain yhdenlaista. Maailmanhistorian tapahtumat, jotka eivät suoraan sopineet tähän kontekstiin, päättyivät sensuroitaviksi. Se, miten näitä tapahtumia ei haluttu millään tavalla ottaa huomioon historiallisessa narratiivissa – edes jonkinlaisina varoittavina esimerkkeinä – osoittaa mielestäni selvästi miten peittelemättömän politisoitunutta historiankirjoituksesta oli tuona aikana tullut. Samalla tavalla myös maan omaa historiaa ja sen merkittäviä tapahtumia jouduttiin sovittamaan ja kontekstualisoimaan niin, että tämän yhden narratiivin mukainen voittokulku historiassa voitiin esittää.

Huippunsa tämä kehityskulku saavutti toisen maailmansodan aikana, kun oppikirjoista alettiin ottaa uusia painoksia, joissa valtioetua ja nationalismia korostettiin entistä enemmän. Historialliseen narratiiviin alettiin suoraan liittää ei historiallista kontekstia uskonnosta ja folkloristiikasta. Aggressiivista ulko- ja sotapolitiikkaa harjoittava maa haluttiin osoittaa jonkinlaiseksi ”jumalten kotimaaksi”, jolle oli vain tarkoituksenmukaista hallita muuta Aasiaa.³ Tämänkaltaista yhden oikeuttavan narratiivin rakentamista historiassa on nähty muuallakin maailmassa, usein juuri imperialistisen politiikan yhteydessä, esimerkiksi Yhdysvaltojen *manifest destiny*⁴ näkemyksissä.

Tähän yhteen historian narratiiviin tuli suuri muutos Japanin hävittyä toisen maailmansodan. Kuten muihinkin sodan hävinneisiin valtioihin, Japaniin tuli liittoutuneiden valvontakomissio. Tavan mukaan valvontakomission järjesti hävinneen maan ns. ”päävastustaja” sodassa eli Japanin tapauksessa Yhdysvallat. Suomessahan oli vastaavasti Neuvostoliiton valvontakomissio. Valvontakomission tarkoitus oli valvoa rauhanehtojen täyttymistä ja Japanin poliittisen suunnan muutosta pois sodasta. Eräs seikka, johon valvontakomissio juuri kiinnitti huomiota, oli historianopetus ja sitä kautta historiankirjoitus Japanin koulujärjestelmässä. Maan aiempi historian esittämisen linja julistettiin ultranationalistiseksi ja käytännössä täydellinen suunnanmuutos toteutettiin valvontakomission toimesta.⁵

Tämä uusien perspektiivien tuominen historiankirjoitukseen ja opetukseen on mielestäni hyvin ymmärrettävä toimintasuunta valvontakomission taholta. Historian narratiivin kautta tuleva oikeutus ja jopa velvoite sodanaikaisille ja sitä edeltäville toimille, olivat olleet pohja, jonka päälle nationalistinen politiikka oli pitkälti rakennettu.⁶

---

³ Yamazumi 1993, 236.

⁴ *Manifest Destiny* (kutsumuskohtalo) tarkoittaa Yhdysvalloissa länteen levittäytymisen yhteydessä vallinnutta ajatusta, jonka mukaan tietty toiminta oli kohtalon sanelemaa, ja siten automaattisesti hyvä asia.

⁵ Beauchamp, Rubinger 1989, 86.

⁶ Beauchamp, Rubinger 1989, 80.

Jos tämän historian jatkumosta tulevan oikeutuksen kyseenalaistaa, niin silloin pakottaa historian lukijan pohtimaan myös toiminnan perusteluja oman ajattelun ja logiikan kautta. Syyt eivät enää tule valmiina ylhäältä annettuina. Juuri tästä syystä erilaiset perspektiivit ovat historian kirjoituksessa tärkeitä. Historia ei toimi automaattisesti mihinkään yksittäiseen poliittiseen tarkoitukseen. Kun ihmisellä on menneisyydestä erilaisia narratiiveja, jotka antavat syy-seuraussuhteista erilaisen kuvan, on hän silloin pakotettu ajattelemaan itse, vertailemaan ja miettimään omia perusteluja sille, minkä itse näkee uskottavana ja merkityksellisenä historiassa. Eli kontekstualisoimaan itse historian tapahtumia omissa näkemyksissään.

Kuinka helposti tämänkaltainen muutos valtion sisäisessä politiikassa sitten tapahtui? Mielestäni voisi sanoa, että suuri muutos tapahtui kyllä nopeasti, mutta jälkimainingit nopeasta kurssin korjauksesta ovat tuntuneet käytännössä vielä nykypäivänäkin. Heti sodanjälkeen vuonna 1945 luotiin uusi koulutuspolitiikka Japanin hallituksen toimesta, jo ennen kuin valvontakomissio oli ehtinyt saapua Japaniin.⁷ 1946 ilmestyi ensimmäinen sodanjälkeinen historian kirja, jonka sekä valvontakomissio ja Japanin opetusministeriö olivat hyväksyneet. *Kuni no ayumi* (Japanin historia). Sisällöltään kirja oli ensimmäinen selkeä poikkeus aiemmasta ultranationalistisesta historian kirjoituksesta.⁸ Useat opetuksen tavoitteisiin ja sisältöön liittyvät uudistukset seurasivat pian toisiaan. Huolimatta tästä virallisesta suunnan muutoksesta, oppikirjojen sisällöstä on käyty kädenvääntöä sekä maan sisällä⁹, että ulkovaltojen kanssa.¹⁰

Tässä maisterintutkielmassa käsittelen sitä, mikä oli Japanin kouluopetuksen tilanne toista maailmansotaa edeltäneellä ajalla, miten se muuttui ja miksi muutos tapahtui, niin kuin tapahtui. Sekä minkälaisia haasteita muutoskehitys kohtasi Japanissa.

1.2 Tutkimuskysymykset, metodit ja termit

Työn tutkimuskysymykseni on, näkyykö tarkasteltavani olevassa lähdemateriaalissa niitä seikkoja, jotka ovat aiheuttaneet ongelmia Japanin ja muiden toiseen maailmansotaan osallistuneiden maiden välillä? Miten tarkastelussa olevat oppikirjat kuvaavat Japanin sodan aikaisia toimia suhteessa muihin Aasian maihin ja miten kirjojen kuvaukset vertautuvat myös keskenään? Luon myös tähän aiheeseen liittyen lyhyen yleiskatsauksen oppikirjojen muutoksen kehityskulkuun, kun sodan päättymisestä oli kulunut jo enemmän aikaa, useampi

---

⁷ Beauchamp, Rubinger 1989, 89.

⁸ Beauchamp, Rubinger 1989, 243.

⁹ Ota 1993, 243.

¹⁰ Beauchamp, Rubinger 1989, 245.

vuosikymmen. Erään alla tarkemmin mainitun lähteen kohdalla pohdin myös, miten tämä vastustusta herättänyt näkemys ja tulkinta käytännössä näkyy kirjoissa. Loppuluvussa pohdin yleisemmin, miksi oppikirjojen teksti ovat herättäneet niin suuria tunteita muissa tahoissa ja miksi muutoskehityksessä on ilmennyt ongelmia.

Vastaavasti tutkin vanhempana lähdemateriaalina toista maailmansotaa edeltäneeltä ajalta olevaa oppikirjaa. Pyrin selvittämään, antaako tämä kirja Japanin ja ulkovaltojen välisistä historiallisista tapahtumista sellaisen nationalistisen kuvan, mitä ilmestymisajankohdan perusteella voi olettaa.

Tutkimusmetodina minulla on lähdemateriaalina olevien japanilaisten toisen maailmansodan jälkeisten oppikirjojen tekstien keskinäinen tarkastelu ja niiden vertaaminen Kiinan ja Etelä-Korean oppikirjoista antamiin valituksiin. Tutkin, onko näissä nimenomaisissa tarkasteltavani olevissa oppikirjoissa nähtävissä niitä seikkoja, joita valitukset koskevat. Luon oman pohdinnan siitä mikä seikka kirjojen tuotannossa on voinut vaikuttaa sisältöön. Vanhemman oppikirjan sisältöä vertaan tutkimuskirjallisuuden antamaan kuvaan sotaa edeltäneestä opetusmateriaalista.

Terminologian käyttö on keskeisessä asemassa tutkimuksessani. Juuri tiettyjen termien käyttö on ollut kansainvälisten protestien aiheena. Sodan aikaisten tapahtumien kuvauksessa käytettyjen termien on katsottu antavan sodan tapahtumista osittain harhaanjohtavan kuvan. Japanin sodanaikaisten toimien kuvausta on pidetty vähättelevänä. Keskeinen tällaista protestointia herättänyt termivalinta on Japanin armeijan Kiinan ja Korean alueella tapahtuneen miehityksen kuvaus. Oppikirjoissa käytetty termi eteneminen (advance) kuvaamassa armeijan toimintaa katsottiin protesteissa olevan liian kaunisteleva kuvaus. Protestin laatijoiden mielestä olisi oikein käyttää termiä invaasio (invasion).¹¹ Näistä termeistä ja niihin liittyvistä konflikteista puhuessani käytän itse tapahtumista termiä sotatoimet neutraalina ilmaisuna. Pyrin tällä välttämään tahatonta puolueellista ilmaisua asiaa tarkastellessani.

Koulutuspolitiikkaan liittyvät käsitteet ultranationalismi ja demokratiakasvatus ovat myös relevantteja ymmärtää tutkimuksessani. Ultranationalismi on terminä toisen maailmansodan jälkeen liittoutuneiden valvontakomission käyttämä termi ennen sotaa Japanissa vallinneesta nationalistisesta ja militaristisesta ilmapiiristä. Tutkimuksessani tämä on oleellista, koska juuri ultranationalismista eroon pääsemistä käytettiin syynä sodan jälkeen Japanin koulujärjestelmän ja oppimateriaalien uudistamisessa. Ultranationalismia sisältää ajatuksen, paitsi oman

---

¹¹ Beauchamp, Rubinger 1989, 245.

kansakunnan paremmuudesta, myös eräänlaisesta kansakunnan uudelleen syntymästä. Ylivertaisuus ajatteluun liittyy myös usein ksenofobian kaltaisia piirteitä.¹² Japanin tapauksessa esimerkiksi Meiji-uudistus ja sen romantisointi voidaan nähdä tällaisena kansakunnan uudelleensyntymiskertomuksena. Toisen maailmansodan jälkeen valvontakomissio lanseerasi ultranationalismi termiä voimakkaasti, oman näkemykseni mukaan, koska kaikkia sodan hävinneitä maita pyrittiin eheyttämään kitkemällä tietty kieroon kasvamisen aiheuttanut asia kansakunnasta. Euroopassa osoitettiin fasismi ja kansallissosialismiin syypäinä, mutta Japanissa ei ollut helppo löytää samalla tavalla tiettyä syyllistä pitkään jatkuneesta nationalismi kehityksestä. Mikään uusi taho, kuten natsit tai fasistit, ei ollut napannut valtaa itselleen Japanissa, vaan maa oli muuttunut pitkän prosessin tuloksena. Nationalismi ja militarismi taas olivat helposti liian epämääräisiä tai laajoja asioita tuomittavaksi. Varsinkin, kun niitä löytyi aatteellisella tasolla lähes kaikista tuon ajan maista. Näin ollen oli selkeää erottaa Japanissa vallinnut nationalistinen kulttuuri yleensä nationalismista jonkinlaisena liian pitkälle menneenä versiona, joka oli kaapannut muuten kelpo yhteiskunnan. Kun ultranationalismi kitketään pois, pääse tuo alla oleva yhteiskunta jälleen olemaan omana itsenään kansakuntien joukossa.

Nationalismitutkija Ernest Gellner (1925-1995) korostaa koulutuksen roolia osana nationalistista kehitystä. Hän yhdistää nationalismin pitkälti teollistumiseen ja modernisaatiokehitykseen. Gellnerin mukaan koulutuksen on pakko kehittyä teollistumisen myötä. Agraariyhteiskunnassa sosiaalinen liikkuvuus on yleensä vähäistä ja koulutus ei niin välttämätöntä kaikille. Teollisuusyhteiskunnassa työvoiman pitää olla valmiina tuotannon tarpeisiin ja jonkinlainen pohjakoulutus, mikä mahdollistaa joustavan työskentelyn eri toimissa, tulee nopeasti välttämättömäksi. Modernisoituvassa valtiossa koulutuksen järjestäminen jää myös usein valtion harteille, mikä mahdollistaa valtion aatteellisten intressien helpon leviämisen koulutuksen sisältöön.¹³ Tällainen nationalismin ymmärtäminen on tutkimukseni kannalta oleellista, koska Japanin tapauksessa nopealla modernisaatio kehityksellä oli merkittävä vaikutus uuden nationalistisen kansallisidentiteetin syntymiseen. Käyn tätä tarkemmin läpi tutkielmassani luvussa 2.1.

Demokratiakasvatuksella tarkoitetaan demokraattisen valtiomuodon ja sen ihanteiden tuomista osaksi peruskoulutusta ja koulumaailmaa. Koulumaailmassa tämä voi näkyä oppilasaktiivisuudessa, esimerkiksi oppilaskuntatoiminnassa. Demokratiakasvatusta

---

¹² Lexico, ultranationalism.

¹³ Remy 2005, 50.

käsiteltäessä on tärkeää ymmärtää konseptin eri ulottuvuudet sekaannusten välttämiseksi. Kyseessä ei ole ajatus demokratian käsitteen ja sen teknisten piirteiden opettamisesta oppilaalle. Myöskään kyseessä ei ole vain yritys luoda jonkinlaista luonteeltaan demokraattista kasvatusta, täysin oppisisällöstä riippumatta. Oppijan politiikkaan ja poliittiseen toimintaan liittyvien käsitteiden selkeä ymmärtäminen, on demokratiakasvatuksessa kuitenkin erittäin tärkeää. Jyväskylän yliopiston aiheita käsittelevä pedagoginen julkaisu tähdentää todellisen demokratiaan kasvamisen vaativan molempia.¹⁴

Demokratiakasvatuksen oppi-isänä pidetään yhdysvaltalaisesta kasvatuspsykologia John Deweyä (1859-1952). Hän katsoi hyvän kasvatuksen olevan aina luonteeltaan demokraattista. Dewey tarkoitti tällä vallan ja vastuun suhdetta kasvattajan ja oppijoiden välillä. Kasvatuksen tarkoituksena on luoda autonomiseen toimintaan kykeneviä toimijoita. Kasvattaja on aina vallankäyttäjä oppijoihin nähden, mutta valta on yleensä kaksiteräinen miekka. Se, miten toinen osapuoli reagoi ja vastaa vallankäyttöön, on myös vallankäyttöä. Käytännön kasvatuksessa tämä tarkoittaa oppijoiden voivan ja joutuvan tekemään omia itseensä liittyviä päätöksiä kasvattajan tarjoamista vaihtoehtoista. Tällä tavalla oppijat saavat myöhempää elämää varten kokemusta osallistumisesta päätöksentekoon ja vastuun ottamisesta.¹⁵

Demokratiakasvatusta tarkastellessa on huomattava mahdolliset kulttuurierot aiheen käsityksessä. Merkityksellistä tässä tutkimuksessa on huomata Yhdysvaltojen ja Japanin eriävät näkemykset demokratiakasvatuksessa. Toisen maailmansodan jälkeen demokratia kasvatuksesta kouluissa tuli käytännössä globaali ilmiö. Tutkija Benjamin C. Duke on kuitenkin arvioinut demokratiakasvatuksen malleja olleen käytännössä yhtä monta kuin on, sitä virallisesti toteuttavia maitakin. Eri kulttuurit näkevät käytännön demokratia toiminnan eri tavalla ja nimenomaan koulujärjestelmään ja koulumaailmaan sopivat yhteisen päätöksenteon kohteet erilaisina.¹⁶ Japanissa koulutusjärjestelmän demokraattisuus näkyy esimerkiksi siinä, miten kaikille on taattu samanlainen valtion hyväksymä koulutus. Juuri tällä perustellaan myös valtion oikeutta oppikirjojen tarkastamiseen.¹⁷

Koulukirjat ovat Japanissa valtion hyväksymiä. Tämä järjestelmä oppimateriaalien tarkistamisesta syntyi Meiji-uudistuksen jälkeen, vuonna 1880. Samaan aikaan historian opetuksessa kiellettiin maailmanhistorian opetus, ja koulutuksesta alettiin tehdä kaikin puolin

---

¹⁴ Männistö, Fornaciari, 2017, 36.

¹⁵ Dewey 2004, 43.

¹⁶ Duke 1993, 260.

¹⁷ Shields 1993, 221.

valtion etua palvelevaa.¹⁸ Toisen maailmansodan jälkeen valtion kontrollia koulutukseen vähennettiin, mutta esimerkiksi oppikirjojen tarkastuksista ei luovuttu kokonaan, huolimatta uuden perustuslain takaamasta akateemisesta vapaudesta.¹⁹ Nykyään Japanissa on edelleen käytössä oppikirjojen ennalta tarkistus opetusministeriön toimesta. Yksityiset kustantajat julkaisevat oppikirjat, jotka ministeriössä käyvät läpi moniosaisen tarkistusprosessin, minkä pohjalta joitakin muutoksia teksteihin voidaan suositella. Ministeriön hyväksymien oppikirjojen lista menee eteenpäin paikallistason kouluvaltuuskuntiin. He valitsevat listasta oman alueensa kouluihin käyttöön tulevat kirjat.^{20 21} Kirjojen sisällöstä on käyty Japanissa kovaa väittelyä opetusministeriön ja Japanin opettajien ammattiliiton välillä. Opettajat ovat katsooneet ministeriön käyttäneen joissakin tapauksissa väärin asemaansa vanhanaikaisten näkemysten säilyttämiseksi oppikirjoissa.²² Japanin opettajien liitto, *Nikkyoso*²³, on maan vanhimpana ammattiyhdistyksenä huomattava voimatekijä maassa. Se on vastustanut valtiovallan konservatismia monessa asiassa.

Toisen maailmansodan tapahtumia ja Japanin osuutta sotaan en aio käydä varsinaisesti läpi tutkimuksessani, lukuun ottamatta joitain erityisiä tarkennuksia yksittäisten tapahtumien kulusta. Koko sodan kulun tarkka läpikäyminen ei ole täysin oleellista varsinaisen tutkimusaiheeni kannalta mutta lukijan on hyvä erikseen tietää Korean liittäminen Japaniin ennen toista maailmansotaa ja Kiina-Japani sodan alussa tapahtunut Nanjingin verilöyly.

Korean liittäminen Japaniin tapahtui vaiheittain Venäjä-Japanin sodan jälkeen, vuodesta 1904 alkaen. Japani lähestyi Koreaa aluksi diplomaattisesti myöhemmin sotilaallisesti. Japani katsoi Korean olevan nationalistisesti osa Japania, mikä johti Korean väkisin japanilaistamiseen. Korealaisia yritettiin väkisin pakottaa omaksumaan japanilaista kulttuuria ja koulutusta. Korealaiset, varsinkin Japanin tuomia muutoksia vastustavat, joutuivat Japanin vallan alla hyvin alistettuun asemaan.²⁴

Nanjingin verilöyly on 13. joulukuuta 1937 tapahtunut Kiinan tuon ajan toisen pääkaupungin väkivaltainen valtaus. Japanin armeijan ottaessa Nanjingin kaupungin haltuunsa, sotilaat syyllistyivät satojentuhansien aseettomien kiinalaissotilaiden ja siviilien tappamiseen,

---

¹⁸ Yamazumi 1993, 234.

¹⁹ Beauchamp, Rubinger 1989, 93.

²⁰ Beauchamp, Rubinger 1989, 244.

²¹ Mitani, Nippon.com 2012.

²² Beauchamp, Rubinger 1989, 241.

²³ 日教組

²⁴ Beasley 1987, 86.

pahoinpitelyihin ja raiskauksiin. Eri arvioiden mukaan n. 200 000 ihmistä kuoli Nanjingin verilöylyssä. Toisen maailmansodan jälkeen Nanjingin tapahtumat olivat eräs Japanin sotarikos- ja syyllisyysoikeudenkäynneissä käsitellyistä asioista.²⁵

Tutkielman lopussa pohdin tuloksiani tunnustamisen politiikan kannalta. Tunnustamisen politiikalla tarkoitetaan sellaisia poliittisia toimia, joilla virallisesti huomioidaan menneisyyden väärät toimintalinjat. Tunnustamisen politiikkaan voi kuulua pelkkä tunnustaminen, esimerkiksi jonkin ihmisryhmän osuuden tunnustaminen historiallisen prosessin osana. Myös konkreettiset yritykset menneisyyden hyvittämiseksi, esimerkiksi menneisyyden tapahtumien perusteella maksetut vahingonkorvaukset tai esimerkiksi joidenkin alueiden käyttöoikeuden palauttaminen ja uusien instituutioiden perustaminen voivat olla osa tunnustamisen politiikkaa.²⁶

Pohdin työn yhteenvedossa, miten tunnustamisen politiikkaa on toiminut käsittelemieni tapahtumien kontekstissa. Pohdin myös yksilön ja yhteisön vastuun eroja tunnustamisen politiikassa ja miksi poliittisella tunnustamisella tai anteeksi antamisella on tarvetta, ja mikä sen todellinen merkitys ja sanoma ovat. Jälkikäteen anteeksi pyytämistä kansainvälisessä politiikassa on pidetty usein heikkouden merkinä ja taipumisena toisen puolen tahtoon.²⁷ Mutta anteeksi pyytamisellä ja tunnustamisella on usein sisäiset motivaatiot, joita pohdin tarkemmin tutkielman lopussa. Tämän kaltainen menneisyyden asioihin palaaminen ja historian narratiivin luonteeseen puuttuminen on kuitenkin myös eräs menneisyyden hallinnan muodoista. Tällä tavalla voidaan yrittää muuttaa esimerkiksi ns. voittajien historiaa.²⁸

Japanissa tällainen politiikka on ollut kuuma peruna. Tunnustamisen politiikka on yleensä nostanut myös maan sisäisiä vastareaktioita. Poliitikot ovat esittäneet sodan aikaisista tapahtumista anteeksipyyntöjä, mutta näitä on katsottu helposti vain yksittäisten tahojen pahoitteluiksi. Anteeksipyyntöjä menneisyyden vääryyksistä on kyllä huomioitu naapurimaissa, mutta niin on myös japanialisten konservatiivien vastareaktiot tällaiseen politiikkaan.²⁹

1.3 Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Maisterintutkielmani varsinaisina tutkimuslähteinä on kolme eri japanilaista historian koulukirjakokoelmaa vuosilta 1993-1995. Näihin kokoelmiin kuuluu useita Japanissa tietyn

---

²⁵ Tsuzuki 2000, 286.

²⁶ Ahonen, Löfström 2012, 88.

²⁷ Forsberg 2012, 68.

²⁸ Forsberg 2012, 73.

²⁹ Forsberg 2012, 79.

kouluasteen käytössä olleita historian koulukirjoja. Ajallisesti kirjat ovat ilmestyneet juuri tutkimuksen keskiössä olevan kansainvälisen kriisin vaikutusaikana. Kirjoista varhaisemmat on Suomen alakoulun kuudennetta vuosiluokkaa vastaavan koulutustason kirjoja ja myöhemmät yläkoulun ja lukion oppikirjoja. Nämä kirjat toimivat hyvinä lähteinä, koska niiden teksti on koottu useammalta eri oppikirjojen kirjoittajalta ja kustantajalta, tarjoten näin monipuolisen otannan. Tämä tarjoaa minulle hyvän mahdollisuuden vertailla samalla useamman eri rinnakkaisen oppikirjan versiota tutkimukseni kohteena olevasta tapahtumakerronnasta.

Erityisenä alkuperäislähteenä toimii myös vuodelta 2005 oleva historian oppikirja. Tämän lähteen tekee poikkeukselliseksi sen ilmestymiseen liittyvä konteksti. Kyseinen kirja, jonka nimi suomennettuna on *Uusi historian oppikirja*, aiheutti sisällöllään suuren kohun julkaisun yhteydessä. Tämän lähteen kohdalla oma lähestymistapani ja lähteelle esittämäni kysymykset siis poikkeavat jonkin verran muiden alkuperäislähteiden näkökulmista.

Vanhempana, ennen toisen maailmansodan loppua olevalta ajalta, minulla on lähteenäni useita eri kouluaineita käsittelevä oppikirja vuodelta 1921. Käsittelen kirjan historiaan keskittyvää osuutta tutkimukseni 2.3 alaluvussa. Tämä kirja on ilmestynyt maailmansotien välisenä aikana, joten se on lähtökohtaisesti hyvä esimerkki oppikirjasta juuri japanilaisen nationalismiin ja militarismiin kulta-ajalta. Käänsin tämän lähteen tekstiä osittain itse. Mutta, koska teksti on hieman nykyistä vanhemmalla japanin kielellä kirjoitettu, sain myös ulkopuolista kääntämisapua yliopistolta. Japanin tohtorikoulutusohjelman jatko-opiskelija Alexandre Ryzhkov-Shukumine avusti minua tekstin kääntämisessä. Varmistaakseni, etten tee tulkintavirheitä tekstiä analysoidessani, kääntämisen yhteydessä keskustelin hänen kanssaan myös tarkemmin joistain kohdista tekstissä.

Japaninkielisten termien transkriboinnissa olen käyttänyt Hepburn-järjestelmää, joka on vakiojärjestelmä japanilaisten kirjoitusmerkkien kääntämisessä roomalaisille aakkosille. Kirjoitusasu toteutuu sanojen alkuperäisen japaninkielisen ääntämyksen perusteella.

Näiden alkuperäislähteiden lisäksi käytän tutkimuskirjallisuutena aihetta kartoittavia kirjoja; *Education in Japan, a source book* (1989) ja *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control* (1993), sekä myös aiheeseen liittyviä aiempia tutkimusartikkeleita. Historiallisten tapahtumien käsittelyssä käytän erikseen ilmoitettuja historian kirjoja. Käytössäni on myös joitakin verkkolähteitä, esimerkiksi erialisiin uutisartikkeleihin, joita käytän tapahtumien kontekstin selventämiseksi.

Aiheen aiemmasta tutkimuksesta käytän tukenani soveltuvien osien Mark Lincicomien teosta *Imperial subjects as global citizens: nationalism, internationalism, and education in Japan* (2009) ja Julian Dierkesin *Postwar history education in Japan and the Germanys* (2010). Japanin politiikkaan ja imperialismiin liittyen hyödynnän aiempia tutkimuksia, Chushichi Tsuzukin *The pursuit of power in modern Japan 1825-1995* (2000) ja W.B. Beasley'n *Japanese imperialism 1894-1945* (1987).

Olen pyrkinyt käyttämään alkuperäislähteitä mahdollisimman kattavasti. Osittain tutkimukseni suppeudesta johtuen en ole pystynyt käyttämään kovin laajaa alkuperäislähteiden määrää, varsinkaan vanhempien oppikirjojen kohdalla. Lähteiden saatavuus tutkimustani varten, riittävässä ajassa, on ollut rajallinen. Lisäksi olen joutunut ottamaan huomioon osan lähteiden kääntämiseen käytettävän ajan ja työn. Pienestä ajallisesta otannasta huolimatta, olen kuitenkin pyrkinyt samaan lähteitä kattavasti eri kouluasteilta ja muodostamaan näin selkeää vertailukohtaa tutkimusongelmaani liittyen.

2. Nationalistinen historiankirjoitus 1900-luvun Japanissa

2.1 Historia imperiumin palveluksessa

Miten Japanissa maan sisällä perusteltiin sen omaa johtoasemaa muihin Aasian maihin kolonialistisen laajenemisen aikakaudella? Japanissa oli selvästi otettu käyttöön tietoinen uuden nationalistisen kansallisidentiteetin rakentaminen Meiji-uudistuksen jälkeen. Maa haluttiin yhtenäistää ja luoda vahvaksi valtioksi, jossa sisäinen vahvuus tarkoitti juuri aatteellista yhtenäisyyttä. Tämä tarkoitti, ettei uuteen nationalistiseen identiteettiin sopimattomille ajatuksille ja tahoille ollut enää tilaa yhteiskunnassa, mikä näkyi yhteiskunnassa esimerkiksi kouluopetuksessa ja historian kirjoituksessa. Lapsista tuli kasvattaa isänmaallisia keisarin alamaisia. Kouluopetus muuttui suoraan tätä tavoitetta palvelevaksi ja ihannekuvan kannalta haitallisten asioiden esittäminen kouluissa kiellettiin. Tämä näkyi esimerkiksi maailmanhistorian opetuksen kieltämisenä 1800-luvun lopulla. Ainoastaan Japanin historiaa sai opettaa lapsille, ja siinäkin oli otettu huomioon sen hetken poliittiset tavoitteet. Historia esitettiin deterministisenä suurena kertomuksena, joka johti tässä muodossa loogisesti Japanin nousevaan johtoasemaan Aasiassa.³⁰

Japanin kaltaisen maan nopeaa sisäistä muutosta ja kolonisaation sekä imperialismin kaltaisia ulkoisia toimia, voi selittää mielestäni hyvin eräänlaisella makrotason versiolla filosofi Paul Ricoeurin narratiivisesta identiteettiteoriasta. Ricoeur esittää, ettei ihmisen identiteetti, tai tässä tapauksessa valtion kansallinen identiteetti, ole muuttumaton. Identiteetti on enneminkin kuin jonkinlainen kertomus, jota identiteetin kantaja kertoo itsestään itselleen. Samankaltainen mekanismi näkyy historiankirjoituksessa, jossa pyritään luomaan jonkinlaista suurta kertomusta, tai tarkoituksenmukaisuutta. Menneisyydestä valitaan ja kontekstualisoidaan vain niitä asioita, jotka tukevat sitä, miten nykyisyys halutaan nähdä. Samoin toiseen suuntaan, tulevaisuutta suunnitellaan, kuin suuren kertomuksen toista lukua. Ricoeur esittää tämän tulevaisuuden kuvan muodostuvan pääasiassa joko siitä mitä toivotaan eniten tai mitä pelätään eniten.³¹

Japanin tapauksessa suurena pelkona oli – varmasti täysin aiheellisestikin – kokea Kiinan ja muiden koloniasoitujen Aasian maiden kohtalo. Tämän kohtalon välttämiseksi Japanin oli muutettava koko identiteettiään, potentiaalisesta valloitettavasta valloittajan kaltaiseksi. Tämä tapahtui käytännössä Meiji-reformaation muodossa. Uuden identiteetin myötä maalle syntyi

---

³⁰ Yamazumi 1993, 234.

³¹ Simms 2003, 102.

myös uusia, valloittajalle sopivia toiveita tulevaisuuteen, imperialistisia unelmia. Japanin oli helppo nostaa esiin historiastaan uusia tavoitteita tukevat seikat: maan myyttisen alkuperän ja sotilaallisen yhteiskuntamuodon, joista puhun myöhemmin tarkemmin. Samalla ei kuitenkaan kysytty, miten esimerkiksi pitkän eristäytymisen ja uudistushaluttomuuden kaltaiset toimet historiassa sopivat yhteen tämän uuden modernisaatioajattelun, levittäytymispolitiikan ja imperialististen tavoitteiden kanssa. Tällainen metodologinen kansallisen kuvan rakentaminen on nationalistisessa toiminnassa tyypillinen ilmiö.³² Vastaavasti toisen maailmansodan jälkeen Japanin identiteetti koki jälleen suuren muutoksen ja maan tulevaisuuden kuva muuttui. Imperialistinen identiteetti jouduttiin vaihtamaan kansalliseen identiteettiin.³³ Eräs tässä tutkimuksessa pohtimani näkökulma onkin, miten valtio onnistuu kahden eri aikana vallalla olleen ristiriitaisen identiteetin tunnustamisessa ja yhteensovittamisessa.

1800-luvun lopulla Euroopan mailta omaksutun esimerkin mukaan, nationalismi ja imperialismi nivottiin yhteen modernisaatioajattelun kanssa. Modernisuus, jota teollinen kehitys edusti, katsottiin yhteiskunnan kannalta objektiiviseksi hyväksi, joka oikeutti imperialistisen toiminnan. Länsimaat olivat omassa ”valkoisen miehen taakka” oikeutuksessaan lähteneet nimenomaan sivistämään ja modernisoimaan heidän mielestään heikommassa, vanhanaikaisessa ja sivistymättömässä tilassa olevaa muuta maailmaa. Myös Japani loi vastaavanlaista pohjaa käyttäen oman oikeutuksensa.³⁴

Japanin kyky uudistua itsenäisesti oli merkittävä Aasian maiden aatteellisessa kehityksessä. Jos yksi ei-länsimainen maa pystyi tähän, niin teoriassahan siihen pystyisivät silloin myös muut. Japani näyttikin aluksi nousevan jonkinlaiseksi esikuvaksi muille Aasian maille. Aasian tilanteen epävarmuudesta ja jatkuvasta muutostilasta kertoo se, ettei Japani itsekään aluksi nähnyt tai ymmärtänyt oman linjansa vaikutusta muihin Aasian maihin. Japanin lähtiessä itse imperialismiin tielle, ajatus modernisuuden levittämisestä kolonisaation perusteena ei jäänyt maan sisällä huomiotta. Japanissa näkemys esikuvana olemisesta muille Aasian maille muuttui nopeasti ajatukseksi oikeudesta johtaa ja hallita muuta Aasiaa. Maan aloittaessa oman laajenemispolitiikkansa 1900-luvun alussa, sen retoriikkaan oli tullut selvästi valkoisen miehen taakkaa muistuttava ajatusmalli. Muun Aasian sivistäminen, modernisointi ja länsimaiden ikeen alta vapauttaminen olivat Japanille velvollisuuksia. Japanin kohtalon sanelema tehtävä oli johtaa Aasia uuteen hyvinvoinnin aikaan.

---

³² Remy 2005, 61.

³³ Remy 2005, 66.

³⁴ Van Bijlert 2003, 23.

Tämän ajattelumallin levittämiseksi Japani otti hyvin samanlaisen modernisuusretoriikan, kuin mitä länsimaatkin olivat käyttäneet. Japani esitteli maailmansotien välissä suunnitelmansa luoda ”suuri Itä-Aasian hyvinvointipiiri³⁵”. Tämän hankkeen tarkoituksena oli Japanin johdolla nostaa Itä-Aasian maiden poliittista asemaa ja luoda yhteistyön kautta moderni ja kehittynyt taloudellisen hyvinvoinnin alue Aasiaan. Hankkeeseen kuului japanilaisten sotilastukikohtien luominen Japanille kuulumattomien valtioiden alueille Aasiassa ja esimerkiksi Hong Kongin siirtäminen japanilaisten alaisuuteen. Japani lupaili muille Aasian maille itsenäisyyttä, mutta tämä olisi ilmeisesti tapahtunut Japanin protektoraattina olemisen kautta.³⁶ Tässä hyvinvointipiirissä ja siihen liittyvässä pan-aasialaisessa identiteetissä oli lopulta käytännössä kyse Japanin omista nationalistisista ambitiesistä. Hankkeiden saattoi katsoa antavan käytännössä Japanille luvan muiden Aasian maiden valloitukseen. Kaikkihan tapahtuisi lopulta vain yhteisen hyvinvoinnin tuomiseksi.

Kiina-Japani-sodan aikana Japani esitti Kiinan edustavan vanhanaikaisuutta ja kehittymättömyyttä, kun taas Japani oli uutta ja modernia. Japani halusi kuitenkin saada myös kiinalaiset puolelleen. Tämän vuoksi Japani ei väittänyt Kiinan vanhaa kulttuuria huonoksi tai epäkelvoksi. Kiinan perinteinen kulttuuri esitettiin kyllä arvokkaana ja säästämisen arvoisena, mutta samalla se oli selvästi menneisyyttä. Uudessa maailmassa oli valtioiden pakko olla moderneja, ja tämän vuoksi Japanin oli modernisoitava Kiinaa, koska Kiina ei japanilaisten mukaan pystynyt siihen itse.³⁷

Kiina oli laajenemispoliittikan retoriikassa luonnollinen kuvainnollisen hyökkäyksen kohde, koska maa oli vanhastaan suuri vallankäyttävä Aasiassa. Länsimaiden ohella, Kiina oli pienemmille Aasian maille ulkoinen painostaja ja itsenäisyyden uhka.³⁸ Japanin toiminta perinteisen valtarakenteen horjuttamiseksi oli siksi aluksi positiivinen asia Tiibetin ja Mongolian kaltaisilla alueilla.

Japanin voitto Venäjän vastaisessa sodassa taas käytännössä sinetöi Japanin statuksen todellisena haastajana länsimaiden vallalle Aasiassa. Sodan lopputuloksen myötä valkoisen rodun ja länsimaisen kulttuurin ylivalta ja erinomaisuus eivät olleet enää itsestäänselvyyksiä. Japani käytti Venäjän vastaista sotaa myös tehokkaasti oman nationalistisen aatepohjansa kasvualustana. Historiallinen sotavoitto oli omiaan todistamaan japanilaisten nationalistisen

---

³⁵ Great East-Asian co-prosperity sphere.

³⁶ Beasley 1987, 234.

³⁷ Stegewerns 2003, 107.

³⁸ Narangoa-Cribb 2003, 2.

ajattelun totuudenmukaisuuden, ainakin heidän omissa silmissään. Käytännössä tämä näkyi esimerkiksi sotapropagandan kaltaisessa kuvastossa.

11A. Venäjä-Japani sodan aikainen Japanin sotapropagandakuva. Kuvassa yhdistyy Japanin identiteetin länsimainen modernius ja perinteinen japanilainen kulttuuri. Šintolainen jumalhahmo Raijin on kuvattu modernissa länsimaistyyppisessä univormussa tuhoamassa Japanin vihollisia. Perinteinen ja moderni Japani kohtaavat ja länsimaisena suuravaltana pidetyn Venäjän joukot kukistuvat Japanin voiman edessä.

Historiankirjoituksessa historiallisen tiedon luonnetta muokattiin myös suoraan uusien nationalististen tavoitteiden mukaisesti. Historiankirjoitukseen otettiin suoraan mukaan uskonnollisia ja folkloristisia piirteitä. Esimerkiksi keisarisuvun jumalallinen alkuperä on tällaista tietoa. Koko valtakunnan historian ajan hallinnut keisaridynastia polveutui kansantaruston mukaan suoraan auringonjumalattaresta. Myös maantiedon opetuksessa luotiin suoraan kuvaa siitä, ettei Japanin strateginen sijainti Manner-Aasiaan nähden ollut vain sattumaa. Saarivaltion sijainnilla oli selvä merkitys nationalistien mielestä; Japanin oli tarkoitettu hallitsevan meren salmen toisella puolella olevia alueita. Myös tässä yhteydessä muistutettiin, miten tarujen mukaan jumalat olivat luoneet Japanin saaret.³⁹

Tämä korkeampien voimien ja mystisyyden tuominen mukaan yhteiskuntaan ja politiikkaan oli oman näkemykseni mukaan keino Japanille oikeuttaa laajenemistoimensa. Japanin korkeamman aseman maailmassa katsottiin olevan ylhäältä tuleva, jumalien säätämä asia. Samalla tavalla Japanin sijainnin Aasian mantereeseen nähden katsottiin olevan tarkoituksen mukainen, sopiva kohta levittäytyä mantereelle Koreaan ja Kiinaan. Uskonnollisen aspektin

³⁹ Yamazumi 1993, 236.

korostaminen sai tämän poliittisen linjan näyttämään paitsi tarkoituksenmukaiselta, niin myös suorastaan velvollisuudelta. Jos osoitettua tarkoituksenmukaisuutta ei olisi seurattu, niin eikö se olisi ollut jumalia vastaan hangoittelua?

Jos katsotaan tarkemmin uskontoa osana Japanin nationalismia. Voiko tässä tapauksessa nationalismiin sanoa olleen luonteeltaan todella uskonnollista. Uskonto ja nationalismi ovat usein liitetty toisiinsa, paljolti siksi, että uskonto on yleensä vahva osa etnistä identiteettiä. Japanin tapauksessa syvempi tarkastelu on tarpeen, koska Japanin kansauskonto, šintolaisuus, poikkeaa länsimaiden uskonnoista. Šintolaisuus on ilman varsinaista perustajaa Japanissa kehittynyt etninen uskonto, jonka kehitysvaiheisiin ovat vaikuttaneet kosketukset muiden Aasian uskontojen, pääasiassa buddhalaisuuden, kanssa. Johtuen yhteydestään keisariperheeseen, šintolaisuus on ollut pitkälti yhteiskunnallisessa erityisasemassa Japanissa, ja 1800-luvun lopussa se saikin käytännössä valtionuskonnon aseman. Toisen maailmansodan päättymisen jälkeen šintolaisuus joutui kuitenkin kantamaan vastuuta Japanin sodan ajan toimista. Liittoutuneiden valvontakomission määräyksestä šintolaisuus menetti erikoisasemansa, koska sen katsottiin vaikuttaneen Japanin ultranationalismiin. Sodanjälkeinen uusi perustuslaki erotti valtion ja uskonnon toisistaan Japanissa.⁴⁰

Šintolaisuus eroaa tavoiltaan ja opeiltaan länsimaissa tunnetuista yksijumalaisista uskonnoista. Šintolaisuudessa uskonnon harjoittaminen arkielämässä ja varsinainen uskossa oleminen eivät kulje käsi kädessä. Šintolaisuus on paljolti nivoutunut kulttuuriin ja tapoihin. Uskonnon rituaalinen harjoittaminen ei myöskään ole yhtä lailla määrättyä ja kontrolloitua kuin monissa muissa uskonnoissa. Šintolaisuus ei myöskään välttämättä sulje pois muiden uskontojen harjoittamista, šintolaisessa pyhäkössä käyvä japanilainen saattaa hyvinkin mennä seuraavana päivänä buddhalaiseen temppeliin.⁴¹

Mikä siis oli šintolaisuuden ja nationalismin suhde lopulta? Šintolainen uskonto oli selvästi osa japanilaista kulttuuri-identiteettiä. Kansakunnan yhteinen historia, kieli, uskonto ja kulttuuri ovat olleet 1800-luvun alusta lähtien nationalismin keskeiset rakennusosat. Japanin tapauksessa uskonto ja kulttuuri olivat hyvin voimakkaasti kietoutuneet toisiinsa ja historia puolestaan kiedottiin tietoisesti mukaan samaan kudokseen, tämä itsessään oli jo nationalismia hohkaavaa toimintaa. Kuitenkaan šintolainen uskonto ei vaikuta tarjoavan samanlaista

---

⁴⁰ Terhart-Schulze 2007, 282.

⁴¹ Terhart-Schulze 2007, 288.

hengellistä johdatusta, kuin vaikkapa kristinusko tai islam, jossa jokin yliluonnollinen antaisi suoraan tehtävän ihmiselle.

En ole päässyt tutkimaan tarkemmin Japanin historian nationalististen toimijoiden kirjoituksia omasta uskonnollisesta elämästään, jos he ovat sellaisia kirjoittaneetkaan. Katsoisin kuitenkin lukemani perusteella, että uskonnon merkitys japanilaisen nationalismin perusteluna oli käytännössä kuin poliittiselle toiminnalle suotuisten luonnonolojen käyttäminen perusteluna. Siinä on nähtävissä usko sattuman puutteeseen. Jos näytti siltä, että esimerkiksi Japanin sijainti oli strategisesti suotuisa laajenemispoliitikalke, niin silloin maan oli tarkoitettu niin toimia. Mikään suoranainen uskonnollinen kokemus ei siis velvoittanut toimintaan, mutta jos esimerkiksi laajenemispoliitikan kaltainen toiminta näytti suotuisalta, oli se varmaankin myös jumalien tahto. Japanin myöhemmin alistamissa siirtomaissa, esimerkiksi Koreassa ja Taiwanissa, šintolaisuus oli osana alueiden japanilaistamistoimia. Se ei kuitenkaan ollut mitenkään muita selkeämpi aspekti näissä toimissa, vaan ehkä jopa vähemmän keskeinen, kuin japanin kielen tai tiettyjen päivittäiskulttuuriin liittyvien asioiden levittäminen.⁴²

2.2 Katsaus koulujärjestelmään

Luon seuraavaksi katsauksen Japanin koulutusjärjestelmään. Painopisteeni on toista maailmansotaa edeltäneen ajan koululaitoksessa. Kartoitan tällä tavalla sitä käytännön kontekstia, jossa potentiaalinen nationalistinen kasvatus tapahtui. Tarkastelen myös jo alustavasti jonkin verran niitä keskeisiä muutoksia, joita koulutuksessa tapahtui toisen maailmansodan häviön seurauksena.

Japanissa oli vuodesta 1890 alkaen aina toisen maailmansodan loppuun vuonna 1945 asti voimassa keisarillinen koulutussuunnitelma. Sen tehtävänä oli edistää valtion etua koulutusjärjestelmässä, ja tämä on tutkimukseni kannalta merkityksellistä, koska 1930-luvulle tultaessa tämä virallinen koulutuspoliittinen ohjelma päättyi nationalististen militaristien työkaluksi. Nationalismin lisääntyminen koulutuksessa tapahtui asteittain. Militarismi nousi todella mukaan peruskoulutukseen toisen Kiina-Japani-sodan jälkeen, 1937.⁴³ Tämä asteittainen nationalistinen kärjistyminen näkyi myös valtion hyväksymien oppikirjojen sisällöissä. Oppikirjoista otettiin uusia painoksia, joissa tekstiä oli aina osittain muutettu hieman enemmän nationalistiseksi. Esimerkiksi ne osuudet kirjoista, joista oppilaiden haluttiin

---

⁴² Beasley 1987, 252.

⁴³ Beauchamp-Rubinger 1989, 78.

ottavan suoraan mallia omaan käyttäytymiseen ja ajatteluunsa, muokattiin uusien painosten myötä vähän kerrallaan enemmän ja enemmän nationalistisiksi.⁴⁴

Myös Japanin opettajakoulutuksessa näkyi toista maailmansotaa edeltäneellä ajalla yhteiskunnan militarisoituminen. 1870-luvulla syntynyt japanilainen opettajakoulutus perustui pitkälti yhdysvaltalaiseen ja saksalaiseen opettajakoulutukseen, osana Meiji-uudistusta. Normaalikoulu järjestelmässä tulevat opettajat saivat sekä teoreettisen että käytännöllisen pohjan tulevaan ammattiinsa. Opettajan ammatti tuli myös aikaisessa vaiheessa sukupuolineutraaliksi, ensimmäinen naisille suunnattu koulutuslinja aukesi vain kolme vuotta ensimmäisen normaalikoulun avautumisen jälkeen.⁴⁵

Japanilaisen yhteiskunnan militarisoituminen ulottui kuitenkin myös ennen pitkään opettajakoulutukseen. Opettajakoulutuksen sisällöissä alkoi näkyä nationalistiset asenteet, valtion etujen määrittelemä moraalikasvatus ja sotilaallinen harjoittelu. Opettajaopiskelijat asuivat opiskelunsa ajan sotilashenkisissä asuntoloissa ja valmistumisen jälkeen opettajilta edellytettiin vähintään kymmenen vuoden työura hyvityksenä valtiolle koulutuksestaan.⁴⁶

Toisen maailmansodan päätös merkitsi myös opettajakoulutuksessa isoa muutoskohtaa. Yhdysvaltalaisten valvontakomissio puuttui, muiden koulutusasioiden ohella myös opettajakoulutukseen. Vaikka kaikkia opettajia ei pidettykään automaattisesti asenteiltaan vääränlaisina tai epäsopeina, halusi valvontakomissio silti puhdistaa kaikki ultranationalismia kannattaneet opettajat koululaitoksesta. Samoin opettajien koulutuksesta, joka katsottiin muutenkin auttamattoman vanhanaikaiseksi, haluttiin poistaa militaristinen luonne. Opettajakoulutuksen uudistuksessa normaalikoulut otettiin osaksi yliopistoja ja koulutusta muutettiin vastaamaan valvontakomission asettamia sodan jälkeisen politiikan ihanteita. Tämä tarkoitti demokratiakasvatuksen kaltaista opetusta myös osaksi opettajakoulutusta, josta se pääsisi luonnollisella tavalla leviämään kaikkialle koulujärjestelmään. Opettajia ei myöskään pitänyt enää kouluttaa militaristisen ajan mukaan yhtenevästi siinä, miten heidän tulee opettaa, vaan opettajille alettiin suoda enemmän autonomiaa. Vaikka opetettiinkin edelleen yhteisten opetussuunnitelman periaatteiden mukaan.⁴⁷

Tärkeänä huomiona Japanin koulukehityksestä puhuttaessa on jo ennen yhdysvaltalaisten valvontakomission tuloa vaikuttaneet koulutus uudistajat. Ennen toisen maailmansodan

---

⁴⁴ Yamazumi 1993, 236.

⁴⁵ Beauchamp, Rubinger 1989, 183.

⁴⁶ Beauchamp, Rubinger 1989, 185.

⁴⁷ Beauchamp, Rubinger 1989, 186.

jälkeistä suurta muutosta, jo 1920-luvulla, Japanissa nousi hetkellisesti uudenlaisia, vapaampia koulutusvirtauksia. Alemmilla koulutusasteilla, erityisesti esikoulutasolla, pyrittiin ottamaan käyttöön länsimaista omaksuttuja koulutusmenetelmiä, kuten montessoripedagogiikkaa.⁴⁸ Koska tällaiseen kasvatukseen kuuluu keskeisesti lapsen yksilöllisyyden tukeminen sekä opettajan ja oppijan tasavertainen suhde, on helposti nähtävissä ristiriita Japanin sen hetkessä valtavirrassa olleiden linjausten kanssa. Militaristinen ja nationalistinen kasvatus luottivat ylhäältä tulevaan auktoriteettiin ja yksilön ansioksi nähtiin kyky toimia osana ryhmää. Tämä uusi koulutussuuntaus oli siis suoraan ristiriidassa vallitsevan valtion linjan kanssa, mikä varmaan saattoi olla tarkoituskin sen aloittaneen *Uusi koulutus -järjestön (shin kyooiku undoo)*⁴⁹ nuorilla radikaaleilla.

Japanin viranomaiset eivät katsoneet näitä uusia virtauksia hyvällä. Valtiovalta alkoi painostaa uuden opetuksen harjoittajia, heidän pedagogiikkansa leimattiin vasemmistolaiseksi ja hengeltään epäjapanilaiseksi ja luonteeltaan epäisänmaalliseksi. Nämä uudet kokeilut jäivät lopulta hyvin lyhytaikaisiksi. 1930-luvulla ulko- ja sotapoliittiset käänteet aloittivat kehityskulun, joka teki lopulta käytännössä kaikesta koulutuksesta Japanissa täysin nationalistista ja militaristista.⁵⁰

Pidän itse kuitenkin tätä historiallista anomaliaa jokseenkin merkittävänä. Se osoittaa Japanissa olleen jotakin pohjaa ja ymmärrystä yksilökasvatuksesta ja demokratiakasvatuksesta, jo ennen kuin toisen maailmansodan päättymisen ja valvontakomissio toivat ne kiinteästi osaksi koulutuksen valtavirtaa. Kaksi tahoa, muutosta jo kertaalleen yrittäneet sekä sitä kertaalleen vastustaneet ja pysäyttäneet osapuolet, ovat varmasti olleet vaikuttavassa asemassa toisen maailmansodan jälkeisessä koulutuskeskustelussa.

2.3 Historian opetuksen analysointia

Tässä alaluvussa luon katsauksen toisen maailmansodan loppua edeltäneeseen historian opetukseen Japanissa. Lähteenäni on vuodelta 1921 oleva japanilainen koulukirja. Kirjan eri osuuksissa käsitellään eri kouluaineita, mutta keskityn tutkimuksessani ainoastaan historiaa käsittelevään osuuteen. Erityisenä mielenkiinnon kohteenani on Korean Japaniin liittämistä kuvaava osuus tekstistä. Kyseessä on kirjan ilmestymisen aikaan nähden hyvin tuore poliittinen

---

⁴⁸ Beauchamp, Rubinger 1989, 80.

⁴⁹ 新教育運動.

⁵⁰ Beauchamp, Rubinger 1989, 80.

ja historiallinen tapahtuma. Kirja on julkaistu myös ajankohtana, jolloin nationalistinen narratiivi Japanin kouluopetuksessa voi olla erittäin selkeästi nähtävissä.

Jo kirjan historiaosuuden sisällysluettelo tuo ensimmäisen havainnon. Kaikki kirjassa esitetty historiatieto on Japanin omaa kansallista historiaa. Muita maita mainitaan vain, jos ne liittyvät jollakin tavalla suoraan Japanin historian tapahtumiin, esimerkiksi Venäjä ja Yhdysvallat mainitaan Venäjä-Japani sodan yhteydessä. Tämä vastaa täysin tutkimuskirjallisuuden perusteella muodostunutta ennakkokäsitystä toista maailmansotaa edeltäneen Japanin historiankirjoituksesta, johon ei kuulu maailmanhistoria Japanin ulkopuolelta.⁵¹

Venäjä-Japani sodan kuvauksessa kirjan tarjoama narratiivi on selvästi nationalistista. Tyyli muistuttaa käytännössä valtion propagandaa, käyttäen kieltä, joka on jo muodoltaan, varsinkin käännettynä hyvin silmäänpistävän kertomuksellista. Tekstissä todetaan esimerkiksi Venäjä-Japani sodan kulusta:

*”Sodassa joukkomme kulkivat voitosta voittoon kansan ylistäessä, niin, että ulkomaillakin perin hämmästyttiin.”*⁵²

Kirjan kuvauksessa sodasta mainitaan Japanin ja Venäjän lisäksi myös muut sen kulkuun vaikuttaneet ulkomaalaiset tahot, kuten Yhdysvaltojen presidentti Rooseveltin osuus rauhanneuvotteluissa. Kuitenkin tässäkin yhteydessä korostetaan Japanin voittoa sodassa. Selkeä isänmaallinen henki on siis koko ajan näkyvissä tekstissä.⁵³

Tekstin ilmaisu pyrkii myös mielestäni luomaan kuvaa Japanista selvästi rauhaan pyrkivänä ja yleisestikin rauhan tahtoisena maana, joka suostui oitis rauhan tunnusteluihin ja oli kohtuullinen ja oikeudenmukainen sodan jälkeisissä sopimuksissa ja rauhanehdoissa.⁵⁴ Tämä on oman näkemykseni mukaan tyypillistä sotaan liittyvä valtiopropagandaa. Maa esittää oman osuutensa sodassa menestyksenä, muiden maiden reaktioiden mainitsemisella yritetään saada tälle näkökannalle objektiivinen luonne. Samalla kotimaa esitetään kuitenkin myös selvästi rauhantahtoisena, sota oli vain jotain pakollista hoidettavaa, josta pyrittiin pääsemään eroon nopeasti ja hyvässä sovussa. Tämä on merkittävä propagandan muoto, koska se luo helposti assosiaation sodan toisesta osapuolesta vähemmän rauhantahtoisena osapuolena, eli siis aatteellisesti ”vääränä” osapuolena. Sota on kuitenkin lähtökohtaisesti suuri konfliktitilanne, ja

---

⁵¹ 519 koulukirja 1921, historiaosuuden sisällysluettelo.

⁵² 519 koulukirja 1921, historiaosuus 34.

⁵³ 519 koulukirja 1921, historiaosuus 34.

⁵⁴ 519 koulukirja 1921, historiaosuus 35.

jos toinen osapuoli ottaa itselleen roolin konfliktin halukkaana lopettajana, niin eikö silloin voi olettaa toisen osapuolen olevan vastaavasti se, joka pitää konfliktia yllä.

Varsinaisena mielenkiinnon kohteenani on kirjan kuvaus Korean alueen liittämisestä Japanin yhteyteen. Korean liittäminen Japaniin oli kirjan ilmestymisen aikaan vielä melko tuore tapahtuma, vain noin kymmenisen vuotta aiemmin tapahtunut. Ajatellen miten monimutkainen tällainen poliittinen prosessi on toteuttaa, vakauttaa ja lujittaa, niin voi olettaa tähän aikaan ilmestyneet lähihistorian kirjoituksen olevan juuri parhaimmilleen hiottua tarkoituksen mukaista kuvausta. Varsinkin, kun otetaan huomioon ilmestymisajankohtaan liittyvä yhteiskunnallinen ja poliittinen konteksti.

Korean liittäminen on kuvattu kirjan tekstissä hyvin selkeästi kapeasta näkökulmasta, ajan nationalistisen hengen mukaan. Jo sodan päättymisvaiheiden kuvauksissa mainitaan Japanin ottaneen Korean suojelukseensa⁵⁵ ja perustaneen Koreaan japanilaisen kenraalikuvernöörin viran.⁵⁶ Vaikka tässä kohtaa ei vielä puhuta tarkemmin Korean varsinaisesta liittämisestä, sitä ollaan selvästi jo pohjustamassa valmiiksi. Tapahtumakehitys näyttää näin ollen luonnolliselta jatkumolta.

Myöhemmin kirjassa on kokonaan oma lyhyt osuutensa kertomassa Korean varsinaisesta lopullisesta liittämisestä osaksi Japania. Tämä teksti osuus pyrkii antamaan suoraan oikeutusta Korean ottamisesta osaksi Japania.

”Koska Korea aiheuttaa alati levottomuuksia, Meiji-keisari näkee yhdistymisen välttämättömänä Japanin ja Korean hyvinvoinnin edistämiseksi ja itämaiden rauhan säilyttämiseksi ja vastaanottaa 43. vuoden elokuussa Korean keisarin luovuttaman valtaoikeuden.”⁵⁷

Selkeyden vuoksi todettakoon, että tekstissä on käytössä japanilainen vuosikalenterijärjestelmä, jossa vuosien laskeminen alkaa sen hetkisen keisarin valtaan noususta. Kyseessä on siis Meiji-keisarin 43. vuosi, eli vuosi 1910 länsimaisen ajanlaskun mukaan.

Teksti on mielestäni selkeästi yhtenevä aiemmin esittelemieni Japanin imperialististen ambitioiden kanssa. Imperialistinen toiminta, uuden alueen liittäminen osaksi Japania perustellaan jonkinlaisella yhteisellä hyvällä. Korean alueen todetaan ”aiheuttavan alati levottomuuksia” ja Japanin toiminnan olevan yksinkertaisesti hyvä ratkaisu tällaiseen

---

⁵⁵ 保護

⁵⁶ 519 koulukirja 1921, historiaosuus 35.

⁵⁷ 519 koulukirja 1921, historiaosuus 36.

jatkuvaan ongelmaan. Teksti antaa ymmärtää Korean alueen levottomuuksien olevan jotenkin vailla syytä oleva luonnollinen ilmiö, johon Japani on vain ratkaisija, ei aiheuttaja. Pidän hyvin mielenkiintoisena, ettei teksti erikseen vedä tähän kohtaan mukaan Venäjää tai länsimaita levottomuuksien aiheuttajana. Se olisi voinut olla hyvä mahdollisuus Japanin johdolla tapahtuvan pan-aasialaisen identiteettikuvan rakentamisessa. Edistyneen Japanin johdolla Aasian kansat liittyvät yhteen sotaisia länsimaalaisia valloittajia vastaan. Varsinkin, koska maantieteestä huolimatta Venäjä laskettiin tuohon aikaan yleensä yhdeksi länsimaiden suurvalloista.

Kuten yllä mainitsin, tässä tekstinkatkelmassa vedotaan molempien maiden hyvinvoinnin edistämiseen Korean liittämisen myötä. Katson tämän olevan käytännön esimerkki Japanin omasta valkoisen miehen taakasta. Luvussa 2.1 esittelin japanilaisessa propagandassa kerrotusta ”suuresta aasialaisesta hyvinvointialueesta”. Tämä kohta oppikirjan tekstistä on selvä viittaus kyseiseen ajatukseen. Kuten saattaa olettaakin imperialistisesta tekstistä, tämä narratiivi ei varsinaisesti kiinnitä huomiota Korean alueen omaan näkökulmaan sen enempää. Tekstissä ei myöskään perustella tai edes lopulta mainita ollenkaan niitä käytännön toimia, joita japanilaiset alkoivat Koreassa maan sisällä toteuttaa lukuun ottamatta kenraalikuvernöörin viran perustamista.

Tekstin kuvaukseen liittyen mielenkiintoinen seikka on myös maininta Korean nimestä. Oppikirjassa mainitaan suoraan myös Korean nimenvaihdos Japanin vallan alla. Kirja sanoo juuri Keisarin nimenneen Korean (Kankoku⁵⁸) uudelleen Chosöniksi⁵⁹.⁶⁰ Tämänkaltaisen toiminta on merkittävää valtion identiteetin kannalta. Oman nimen muuttuminen on suuri muutos valtiolle, varsinkin sen tullessa ulkopuolelta, jonkin toisen vaikuttajan toimesta. Tämänkaltaisissa toimissa voi nähdä mielestäni selkeän halun tukahduttaa pois Korean entisen, itsenäisen valtion identiteetti. Alueen haluttiin olevan vain osa Japania, eikä katsovan enää menneisyyteen ja siihen liittyvään omaan valtiolliseen identiteettiinsä. Koreaa japanilaistettiin, mistä tällainen nimen muutos on selkeä makrotason esimerkki. Vastaavasti Korean väestön ja kulttuurin pakkojapanilaistaminen on alemman mikrotason samaa toimintaa.

Imperialismin historiassa yleensä nimen muutos valmiiksi olemassa olevalle aluekokonaisuudelle on ollut hyvin voimakas toimenpide. Afrikan siirtomaissa eurooppalaiset

---

⁵⁸ 韓國

⁵⁹ 朝鮮

⁶⁰ 519 koulukirja 1921, historiaosuus 36.

antoivat alueille uusia nimiä katsoessaan, ettei niillä ollut ennestään selkeitä valtion kaltaisia kokonaisuuksia. Euroopassa Korean tapausta vastaava – ehkä paras esimerkki – on Puolan nimen menettäminen vuoden 1864 kapinan jälkeen. Epäonnistunut kapina Venäjän keisarikunnan hallintoa vastaan johti Puolan alueen autonomian menetykseen ja myös Puolan nimenmenetykseen, alueesta tuli Venäjän alaisuudessa Veikselin aluepiirit.⁶¹ Tässä tilanteessa nimen muuttamisen kaltainen kansallisen identiteetin riistäminen oli rangaistus, mutta syyt taustalla ovat vastaavia kuin Korean tapauksessa. Emämaa halusi lujittaa otettaan alueella ja koki alueen oman kansallisen identiteetin olevan mahdollinen uhka näille pyrkimyksille. Jos emämaa tunnustaa liian selkeästi hallitsemansa alueen itsenäisen menneisyyden merkityksen ja sallii sen mahdollisen ihailun alueellaan, voi se myös toimia mahdollisena peruutusväylänä pois imperiumin hallinasta.

Tämän asian kertominen oppikirjassa on suora osoitus nationalistisesta politiikasta. Kirjan maininta siitä, miten Japanin keisari oli nimenmuutoksen takana, on merkityksellinen ilmaisu tekstissä. Koska Japanin keisari pystyi tekemään tällaisen muutoksen, korostuu hänen ylivaltaansa uudella alueella. Ja keisarin ollessa voimakas symboli Japanille, korostuu tässä myös epäsuorasti, miten Japani valta Koreassa samalla sementoituu. Tässä siis näkyy kuinka oppikirja, ja sitä kautta kouluopetus, voi valaa lapsiin isänmaallista ja nationalistista uskoa oman maan ylemmyyteen. Vaikka kirja onkin vain lyhyesti ja yksinkertaisesti tapahtumia kuvaava, sen teksti on silti selvästi nationalistisia tarkoituksia palveleva. Historiaa käsittelevältä osuudeltaan kirja on juuri sellaista opetusmateriaalia, jota lähdin tässä tutkimuksessa kartoittamaan.

---

⁶¹ Jussila, Hentilä, Nevakivi 2006, 65.

3. Valvontakomissio ja japanilainen historiankirjoitus 1945

3.1 Toisen maailmansodan päätös ja liittoutuneiden vaikutus Japanissa

Toisen maailmansodan jälkeen Japaniin saapui liittoutuneiden, toisin sanoen Yhdysvaltojen, valvontakomissio seuraamaan ja varmistamaan Japanin rauhanehtojen täyttymistä ja varmistamaan maan siirtymistä pois sodan ajan tilasta. Kenraali Douglas MacArthurin johtama valvontakomissio pysyi Japanissa huhtikuuhun 1951 asti, vaikka virallisesti valta olikin palautettu Japanin hallitukselle jo 1949. MacArthur sai myöhemmin – asemansa johdosta – japanilaisilta ivallisen lempinimen *Gaijin Shogun*⁶².⁶³ Uudessa Japanin perustuslaissa, joka syntyi valvontakomission alaisuudessa, yhteiskunnan demilitarisointi pyrittiin varmistamaan kirjaamalla lain yhdeksänteen artiklaan sodan hylkääminen kansainvälisten ongelmien ratkaisukeinona. Tämä yhdeksäs artikla on myöhemmin aiheuttanut esimerkiksi kylmän sodan aikana huolta Japanin kyvystä luoda riittävä oma puolustusvalmius. Viime aikoina Itä-Aasian poliittisen tilanteen muuttuessa epävakaammaksi paljolti Kiinan tukeman Pohjois-Korean toimien vuoksi, Japanin poliittisessa keskustelussa on esiintynyt vaatimuksia ottaa perustuslain yhdeksäs artikla uudelleen tarkasteluun.⁶⁴

Kouluopetus oli yksi yhteiskunnan aspekteista, johon valvontakomissio puuttui erityisellä tarkkuudella. Valvontakomissio pyrki poistamaan kaiken ultranationalismiksi ja militaristiseksi propagandaksi katsomansa kouluopetuksesta, ja myös takaamaan uusien oppikirjojen kirjoittajille akateemisen vapauden. Tämä akateeminen vapaus oli myös eräs uuden perustuslain takaamista uusista oikeuksista.⁶⁵ Tällä haluttiin ilmeisemmin estää uuden yksiperspektiivisen ja politisoidun historian kirjoituksen syntyminen.

Japanin sota-ajan ja sitä edeltäneen aikakauden nationalistisen opetuksen lähteenä nähtiin maan sisällä opetusministeriö – eli Mombushô – ja sen vanhat, parkkiintuneet byrokraatit. Hallinto puuttui heti sodan jälkeen tähän ongelmapesäkkeeseen. Ensimmäinen sodan päättymisen jälkeinen hallitus asetti uudeksi opetusministeriksi Maeda Tamonin, joka välittömästi virkaan astuttuaan alkoi vaihtaa ministeriön pitkäaikaisimpia byrokraatteja ulkopuolisiin, liberaaleimpana pidettyihin tutkijoihin.⁶⁶

---

⁶² *Gaijin* on ulkopuolista tai ulkomaalaista tarkoittava termi, jota käytetään monesti alentavassa mielessä.

Shogunit olivat Meiji uudistusta edeltäneessä Japanin historiassa ylimpiä sotilasjohtajia ja koko maan de facto hallitsijoita keisarin ollessa vain muodollinen valtion pää.

⁶³ Valley 2000, 11.

⁶⁴ Smith 2019, 129.

⁶⁵ Beauchamp, Rubinger 1989, 87.

⁶⁶ Dierkes 2010, 112.

Valvontakomission tarkkailun ja hyväksynnän alla tehtiin neljä keskeistä koulutuksen uudistuslinjausta vuoden 1945 kolmannen ja neljännen neljänneksen aikana. Ensimmäinen oli opetuksen perusdirektiivi, toisena direktiivi opettajien ja koulutusviranomaisten tutkimisesta, testaamisesta ja hyväksymisestä. Tämän direktiivin tarkoituksena oli käytännössä puhdistaa koululaitos epäsovinnaisista pidetyistä opettajista ja muusta henkilökunnasta. Epäsovinnalla tarkoitettiin opettajia, jotka edelleen pitivät kiinni tai osoittivat sympatiaa sodan aikaiseen ja sitä edeltäneeseen ultranationalistiseen koulutukseen. Tämä direktiivin täytäntöönpano tapahtui ehkä tahallaankin hidastellen, mikä johti kymmenientuhansien opettajien omaaloitteiseen irtisanoutumiseen, ennen kuin heitä oli ehditty edes testata. Kolmantena ”Šintodirektiivinä” tunnettu uudistus vei Japanin kansanuskonnolta, šintolaisuudelta, valtiuskonnon aseman. Šintolaisuuden katsottiin olleen yksi Japanin ultranationalismin työkaluista, johtuen uskonnon yhtenevästä suhteesta nationalistisen historiankirjoituksen folkloristiseen luonteeseen. Viimeinen näistä neljästä direktiivistä koski oppikirjojen sisältöä. Ennen kaikkea maantiedon, Japanin historian ja moraalikasvatuksen lopettamista.⁶⁷ Kuten olen itse edellä todennut, nämä oppiaineet olivat olleet keskeisiä nationalistisen ja militaristisen kouluopetuksen kannalta.

Oppikirjareformaatio osoittautui valvontakomissiolle hankalaksi tehtäväksi. Tarkastuksen jälkeen kaikki vanhat oppikirjat todettiin nopeasti käyttökelvottomiksi. Kirjojen sisältöä ei voinut korjata pelkästään sensuroimalla tai muuttamalla joitakin ongelmallisempia kohtia, vaan valvontakomissio katsoi kokonaan uusien kirjojen ja opetusmateriaalien olevan välttämättömiä. Pitkällisen kädenväännön jälkeen valvontakomissio päätyi nimittämään joukon Mombushô:sta riippumattomia Tokion yliopiston tutkijoita valmistelemaan uusia oppikirjoja. Eräs tämän ryhmän jäsenistä oli Ienaga Saburô. Syy tähän toimintamalliin oli opetusministeriön virkamiesten jatkuva vastahakoisuus todella uudistaa kirjojen sisältöä. Esimerkiksi keisarisuvun jumalallinen alkuperä oli eräs sellainen opinkappale, josta ministeriön virkamiehet eivät suostuneet luopumaan, huolimatta valvontakomission toistuvista vaatimuksista.⁶⁸ Tässä voi nähdä enteilyä myöhemmin Japanin koulutuskeskustelun vakio-osaksi tulleesta tutkijoiden ja opettajien vastakkain asettelusta Mombushôn kanssa.

3.2 Opetuksen kulttuurierot Yhdysvalloissa ja Japanissa

Valvontakomissiolla oli selkeänä ja peittelemättömänä tavoitteena tehdä uudistustensa avulla Japanin koulujärjestelmästä Yhdysvaltojen koulujärjestelmän kaltainen. Paitsi opetuksen

---

⁶⁷ Dierkes 2010, 113.

⁶⁸ Dierkes 2010, 114.

sisältöä uudistamalla tämä tapahtuisi myös koululaitoksen rakennetta ja logistiikkaa muuttamalla Yhdysvaltojen vastaavaa järjestelmää mallina käyttäen. Käytännössä siis opetuksen rakenne ja oppiainejako haluttiin muuttaa, mutta samalla myös koulun päättävät elimet pyrittiin hajauttamaan ja tuomaan paikallisdemokratiaa mukaan alueellisen koulutuksen päätöksentekoon.⁶⁹

Merkittävimpiä rakenteellisia uudistuksia, joita valvontakomissio pani toimeen, oli peruskoulutuksen muuttaminen ns. 6-3-3-malliin. Tämä on tyypillinen esimerkki Yhdysvaltojen oman koulujärjestelmän vaikutuksesta uudistuksiin. Kyseinen malli tarkoittaa kuuden vuoden alakoulua, kolmen vuoden keskikoulua ja kolmen vuoden lukiota. Tämä järjestelmä on edelleenkin Japanin kouluopetuksen pohjana.⁷⁰ Korkeamman asteen koulutuksen valvontakomissio halusi laajentaa paremmin kaikkien kansalaisten ulottuville. Sotaa edeltäneen ajan yliopistokoulutuksen valvontakomissio katsoi olevan liian eksklusiivista ja hierarkkista. Meiji-periodilla alkanut yliopistojen ja vastaavien korkeakoulujen kehitys, oli tuonut maahan sekä valtiollisia, että yksityisiä yliopistoja, joiden välillä oli historiallisesti ollut vastakkainasettelua. Jatkokoulutus vaati varallisuutta ja korkeakoulut olivat selkeästi syrjiviä esimerkiksi sukupuolen perusteella. Myös tuleva työskentelyala saattoi riippua siitä, mihin yliopistoon oli päässyt opiskelemaan.⁷¹

Valvontakomission agendaan korkean asteen koulutuksen uudistamisessa kuului, paitsi valtion kontrollin poistaminen akatemioista, keskeisesti koulutusmahdollisuuksien lisääminen koko maassa paikasta riippumatta. Koulutukseen oli päästävä meriittien perusteella, akateeminen vapaus ja pääsy tieteellisiin materiaaleihin oli taattava. Lisäksi haluttiin myös Yhdysvaltojen mallin mukaan koulutukseen joustoa tekemällä kahdesta ensimmäisestä opintovuodesta yleissivistävää koulutusta. Tavoitteissa edettiin valvontakomission aikaudella melko hyvin. Vuosien 1942 ja 1955 välillä yliopistojen määrä Japanissa nousi noin kahdellasadalla.⁷²

Myös sukupuolten tasa-arvoon opetuksessa haluttiin puuttua. Vanhat sukupuoliroolit olivat pitkään määrittäneet tyttöjen ja naisten saamaa opetusta Japanissa. Historiallisesti heidän katsottiin yleensä tarvitsevan vain perusasteen koulutuksen, voidakseen olla ”hyvä vaimo ja viisas äiti”. Toiselle asteelle pääsy ja siitä ylöspäin jatkaminen oli hyvin hankalaa naisille Japanissa aina toisen maailmansodan päättymiseen asti. Tyttöjen koulutuksessa Japanissa

---

⁶⁹ Beauchamp, Rubinger 1989, 90.

⁷⁰ Fujita 1993, 129.

⁷¹ Beauchamp, Rubinger 1989, 138.

⁷² Beauchamp, Rubinger 1989, 143.

toista maailmansotaa edeltävänä aikana oli kristityillä lähetyssaarnaajilla suuri merkitys, sillä he perustivat usein juuri nuorille tytöille tarkoitettuja kouluja. Koulutuksessa erottelemisen sukupuolen perusteella oli muutenkin hyvin yleistä ja vuonna 1879, valtio kielsi poikien ja tyttöjen yhteisopetuksen alakoulua vastaavan tason jälkeen.⁷³ Tämä johtui pitkälti siitä, miten tyttöjen ja poikien katsottiin vaativan erilaista opetusta, mikä puolestaan osoittaa käytännössä edellä esiteltyjen sukupuoliroolien vahvan aseman yhteiskunnassa.

Valvontakomissio asetti tavoitteeksi naisten koulutuksen parantamisen ja jatko-opiskelupaikkojen takaamisen yhtä lailla molemmille sukupuolille. Tämä herätti japanilaisten keskuudessa vastustusta. Korkeakoulutus katsottiin aluksi nuorille naisille turmelevaksi ja vanhat sukupuolikäsitykset istuivat myös tiukassa.⁷⁴ Nämä sukupuoliroolit säilyivät vuosisadan loppuun saakka. Vaikka naisten määrä korkeakoulutuksessa lisääntyi, on nähtävissä ollut selkeää jakoa siitä, mikä katostaan naisille sopivaksi opiskelualaksi. Rakenteellisia ongelmia on nähty edelleenkin; naisille suunnatuissa yliopistoissa ei ole tarjottu opetusta kuin tietyiltä aloilta ja työelämässä liian korkeasti koulutettuja naisia on saatettu syrjiä. Tähän on liittynyt myös Japanissa valinneet perheperinteet liittyen naisten työssä käyntiin. Naimisiin meno tai viimeistään lapsen saaminen on usein tarkoittanut naisille työuran päättymistä. Tilastollisesti on kuitenkin havaittavissa muutoskehitystä toiseen suuntaan. Yhä useampi naisopiskelija on alan valinnallaan rikkonut perinteisiä jaotteluita ja yritysmaailmassa on koulutetun työväen lisääntyessä alettu arvostaa enemmän meriittejä sukupuoleen katsomatta.⁷⁵

Valvontakomission ehkä keskeisin tavoite opetuksen organisoimisessa oli demokratian tuominen koko koulutusjärjestelmään eikä ainoastaan rajatumpaan opetusmaailmaan. Yhdysvallat piti itseään demokraattisen yhteiskunnan mallimaana, ja koska demokratian puute militaristisessa Japanissa oli valvontakomission mielestä yksi suuri syy Japanin vääränlaiseen kehitykseen, haluttiin demokratia ulottaa nyt kaikkialle yhteiskuntaan Yhdysvaltojen mallin mukaan. Ajatuksena oli siis lähteä rakentamaan uutta demokraattisempaa ja tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa alhaalta ylöspäin. Yhdysvallat loi suunnitelman uudesta demokraattisesta koulujärjestelmästä, jossa paikallinen yhteisö olisi lähellä päätöksen tekoa opetuksen järjestämisestä ja sisällöstä päättävän koululautakunnan muodossa.

---

⁷³ Beauchamp, Rubinger 1989, 222.

⁷⁴ Beauchamp, Rubinger 1989, 143.

⁷⁵ Fujimura-Fanselow 1993, 170.

Tällainen ruohonjuuritason demokratia ei kuitenkaan asettunut Japaniin valvontakomission toivomalla tavalla. Yhdysvalloissa ei historiallisesti ollut annettu keskusvallalle suurta päätäntävaltaa koulutukseen liittyen, vaan osavaltiot olivat saaneet päättää itse melko vapaasti näistä asioista. Japanissa oli kuitenkin opetusministeriö, joka oli selvästi ylin auktoriteetti koulutusasioissa. Valvontakomission näkemykset koulutuksen paikallisesta järjestämisestä eivät miellyttäneet opetusministeriötä, jonka mielestä tällaisessa menettelyssä oli liikaa riskejä. Opetus oli tärkeä asia, josta päättämistä ei saisi antaa pelkästään kouluttamattomien maallikoiden käsiin. Opetusministeriön mukaan se johtaisi paikallisten voimakkaiden tahojen, maaseudulla suurten maanomistajien ja kaupungeissa ammattiliittojen kaltaisten järjestöjen hallintaan. Tämä tarkoittaisi opetuksen voimakasta alueellista eriytymistä, mikä olisi vastoin demokratiaan liittyvän koulutuksen tasa-arvoa. Tässä näkyy Yhdysvaltojen ja Japanin välillä oleva kulttuuriero. Yhdysvaltalaiset katsoivat, ettei demokraattisessa järjestelmässä koulutuksen onnistumista voi mitata yhtenäisyydellä ja standardisoinnilla. Japanin sen sijaan katsoi näiden ominaisuuksien olevan demokraattisen ja tasa-arvoisen koulutuksen perusosia.⁷⁶

Tässä tullaankin erääseen näiden uudistusten paradoksiin. Opetuksen ja koulutuksen oli määrä olla tasa-arvoista kaikille. Japanissa kuitenkin pelättiin liian alueellistetun opetuksen suunnittelun tekevän opetuksesta liian eriävää eri paikkojen välillä. Oppilaat saattaisivat saada tasoltaan sisällöltään täysin erilaista opetusta eri paikkakunnilla riippuen täysin siitä, mikä sattui olemaan paikallisen koululautakunnan kokoonpano. Samoin tämä saattaisi antaa joillekin poliittisesti toimiville tahoille liian suuret mahdollisuudet muokata opetusta itselleen sopivaksi omilla kannatusalueillaan. Näistä syistä Japanissa katsottiin keskusvaltaisella opetusministeriöllä olevan velvollisuus jotenkin varmistaa kaikille oppilaille tasalaatuinen opetus, opetuspaikasta riippumatta. Tästä syystä opetusministeriö piti vielä sodan jälkeenkin itsellään oikeuden hyväksyä kaikki opetuskäyttöön tulevat oppikirjat ja opetussuunnitelma tuli koko maahan vuosiluokkien opetuksen sisältövaatimuksista tuli myös opetusministeriötä. Tämä kirjojen hyväksymisperiaate ei kuitenkaan edellyttänyt koko maan koulujen käyttävän yksiä ja samoja kirjoja. Oppikirjoja alkoi tulla useilta eri kustantajilta, ja koulut saivat valita minkä kirjan ottivat käyttöön, mutta kaikki vaihtoehdot oli ensin hyväksyttävä opetusministeriössä.⁷⁷

---

⁷⁶ Duke 1993, 260.

⁷⁷ Duke 1993, 265.

3.3 Muutoskehityksen ongelmia

Toisen maailmansodan jälkeen, toukokuun kolmantena 1947 astui voimaan Japanin uusi perustuslaki. Uuteen perustuslakiin kuului, yhdeksännessä artikkelissa, esimerkiksi sodan hylkääminen ulkopoliittisena menettelykeinona. Tämä pohjautui maailmansotien välisenä aikana solmittuun Kellogg-Briand sopimukseen.⁷⁸

Kyseinen uuden perustuslain 23. pykälä takaa myös akateemisen vapauden.⁷⁹ Ennen sotaa japanilaiset oppikirjat olivat olleet hyvin yksityiskohtaisen valtiokontrollin alla, ja sisällöltään ne olivat noudattaneet hyvin tarkkaa linjaa.⁸⁰ Myöhemmin, uusien opetusta ja oppikirjojen sisältöä koskevia kiistojen käsittelyissä, tutkijat ja oppikirjojen kirjoittajat vetosivat juuri tähän perustuslain kohtaan. Sodan jälkeenkin Japanissa oli edelleen säilynyt valtion yksinoikeus kaikkien uusien oppikirjojen ennalta tarkastamiseen, vaikka tiukkaa sisältökontrollia jouduttiinkin löysäämään.⁸¹

Huolimatta Japanin valmiudesta uudistaa koulutusjärjestelmäänsä ja opetuksen sisältöä toisen maailmansodan jälkeen, kohtasi muutoskehitys myös monenlaista vastarintaa. Uusia linjauksia ei ryhdytty yleensä suoranaisesti perumaan, mutta erilaisia epäsuoria keinoja niiden kiertämiseksi esiintyi jo 1950-luvulle tultaessa.⁸²

Vuonna 1987 Japanin hallitus antoi uudessa opetusreformissa suosituksen oppikirjojen tarkastuksen yksinkertaistamisesta. Sisällöltään tämä ehdotus herätti Japanissa suurta vastusta monelta eri taholta. Japanin opettajienliitto, *Nikkyoso*, katsoi ehdotuksen ennemmin kiristävän, kuin höllentävän opetusministeriön jo ennestään tiukkaa otetta oppikirjojen sisällöistä. *Nikkyoso* ja opetusministeriö ovat olleet perinteisesti paljon vastakkain ja oppikirjojen antama kuva Japanista sota-aikana on ollut eräs kiistan aiheista.⁸³

Yhdysvaltalaisen valvontakomission poistuttua maasta, alkoi Japanin poliittisessa johdossa näkyä heti suuntauksia koulujärjestelmän palauttamiseksi perinteisempään suuntaan. Opettajien asemaa tiukennettiin ottamalla heidät tiiviimmin valtion alaisuuteen työntekijöinä ja asettamalla opettajien tehokkuuden arviointijärjestelmiä 1950-luvun lopulla. Opetussuunnitelmaan palautettiin myös moraalikasvatus rajoitetummassa muodossa. Opetusministeriön pyrkimykset palauttaa byrokraattijohtoinen koulujärjestelmä Japaniin,

---

⁷⁸ Luney, Takahashi 1993, 70, 320.

⁷⁹ Luney, Takahashi 1993, 322.

⁸⁰ Beauchamp, Rubinger 1989, 242.

⁸¹ Beauchamp, Rubinger 1989, 92.

⁸² Shields 1993, 218.

⁸³ Shields 1993, 219.

asetti sen törmäyskurssille Nikkyoson kanssa useasti ja ammattiliitto onnistuikin jarruttamaan ja heikentämään opetusministeriön hankkeita palauttaa vanhanaikaisempaa opetusta, progressiivisten puolueiden ja muiden vastaavien tahojen myötävaikutuksella.⁸⁴

Eräs kuuluisimmista tapauksista tähän kehitykseen ja kehityksen vastustamiseen liittyen oli Ienaga Saburôn tapaus. Ienaga oli historian professori ja historian oppikirjojen tekijä. Hän oli ollut yksi kirjoittajista ensimmäisessä sodan jälkeen ilmestyneessä historian oppikirjassa, jonka mainitsin johdannossa. 1960-luvulla Ienaga haastoi Japanin hallituksen oikeuteen laittomasta oppikirjasensuurista. Professori Ienaga katsoi opetusministeriön antaman hylkäävän päätöksen hänen kirjoittamalleen Japanin historian oppikirjalle loukkaavan hänen akateemista vapauttaan, ja olevan siten perustuslain vastainen.⁸⁵ Tapausta käsiteltiin useissa oikeusasteissa yli vuosikymmenen ajan, välierävoittoja saatiin molemmin puolin. Tapaus on ollut pohdinnan keskiössä siitä asti, koska se on selkeä tapausesimerkki akateemisen vapauden ja opetusministeriön toimintamallin välisestä ristiriidasta.⁸⁶

Toisen maailmansodan jälkeisessä politiikassa on muistettava aina ottaa huomioon käynnissä olleen kylmän sodan merkitys. Japanin sijainti Aasiassa lähellä monia kylmän sodan polttopisteitä, kuten kommunistiseksi maaksi muuttunutta Kiinaa tai dominoteorian kohteena olevia pienempiä Aasian maita, huomioitiin varmasti myös Japanin sisällä. Ottaen huomioon myös yhdysvaltalaisen voimakkaan läsnäolon luonteen ja miten maa oli jo ollut kahteen kertaan ydinpommin – kylmän sodan symbolin – kohteena, niin uskoisin molemminpuolisen paineen olleen käsin tuntuva. Japanin koulutuspoliittisessa keskustelussa valvontakomission lähdön jälkeen esiintyi ilmeisesti jonkin verran näkemyksiä siitä, kuinka paljon yhdysvaltalaisen koulutus uudistukset maassa olivat salaisesti tähänneet Japanin tekemiseksi puskuriksi kommunistista uhkaa vastaan.⁸⁷

---

⁸⁴ Dierkes 2010, 117.

⁸⁵ Beauchamp, Rubinger 1989, 245.

⁸⁶ Luney, Takahashi 1993, 244.

⁸⁷ Dierkes 2010, 118.

4. Japanilainen historianopetus viime vuosikymmeninä

4.1 Kouluopetus kansainvälisten suhteiden hiertäjänä

Myös kansainvälisessä politiikassa on noussut kohuja japanilaisten koulukirjojen ja historian opetuksen sisällöstä. Vuonna 1982 nousi Kiinassa ja Etelä-Koreassa kohu Japanin median tehtyä jutun tavasta, jolla Japanin oppikirjat olivat puhuneet toisen maailmansodan aikaisista tapahtumista. Japania syytettiin tahallista kaunistelujen näkökulmien esittämisestä. Japanin armeijan sotatoimista Manner-Aasiassa Kiinan ja Korean alueella oli, raporttien mukaan, käytetty oppikirjoissa sanaa eteneminen (進出=shinshutsu⁸⁸). Japanin ulkopuolella katsottiin oikean termin olevan invaasio (侵略=shinryaku⁸⁹).⁹⁰

Tämä on mielestäni hyvä esimerkki, kuinka niinkin pienet asiat, kuin termien valinta vaikuttavat historian narratiiviin. Tämä antaa myös pohdittavaa historiankirjoituksen objektiivisuudesta. Jos tarkoituksena historian kirjoituksessa olisi todella saavuttaa jonkinlainen täydellinen puolueettomuus, niin millä perusteilla olisi tehtävä sanavalinta tällaisessa tilanteessa? Voiko kummankaan osapuolen tällöin odottaa voivan erottaa itsensä siitä kansallisesta identiteetistä, jota he edustavat. Äänessä ei kuitenkaan ole vain kukaan yksittäinen historian tutkija, vaan koko valtio puhumassa itse itsestään. Onko tämä sama kuin olettaisi yhden ihmisen osaavan objektiivisesti tarkastella omaa henkilöään, vai tarjoaako useiden eri tutkijoiden ääni realistisen mahdollisuuden kansakunnan todelliseen kriittiseen itsetarkasteluun?

Etelä-Korean ja Kiinan tehtyä asiasta virallisen protestin, Japanin hallitus julkaisi lausunnon, jossa se otti asiasta täyden vastuun. Parannuksia oppikirjojen sisällön valvontaan luvattiin, sekä uusia ohjeita oppikirjojen tekijöille.⁹¹ Asia ei kuitenkaan ratkennut lopullisesti näin helposti. Diplomaattisuhteiden palaututtua normaaliksi, alkoi asian tutkinta Japanin mediassa uudelleen. Tilanne saikin uudemmassa tarkastelussa vielä yhden käänteen. Vastoin aiempien raporttien tietoa, uudet journalistien tarkastukset totesivat, ettei kriisin aloittaneita muutoksia ollut ikinä tehtykään ministeriön toimesta. Asiasta alun perin raportoinut sanomalehti pyysi virhettä anteeksi, mutta huomaututti myös, että vaikkei kyseisiä muutoksia olisikaan tehty juuri sillä

---

⁸⁸ Edetä, laajeta, ilmaantua.

⁸⁹ Agressio, invaasio, ratsia.

⁹⁰ Beauchamp, Rubinger 1989, 245.

⁹¹ Japanin ulkoministeriön lausunto: mofa.go.jp. 1982.

kertaa, on vastaavia pieniä muutoksia tehty usean vuosikymmenen ajan ministeriön hyväksymänä.⁹²

Vastaava tuoreempi esimerkki löytyy 2000-luvun alusta. Nationalistista historian kirjoitusta ajava 'Japanilainen historian koulukirja uudistus seura' (*Atarashii Rekishi Kyōkasho o Tsukuru Kai*)⁹³ julkaisi oman historian oppikirjansa vuonna 2000 ja sai kirjalleen opetusministeriön hyväksynnän seuraavana vuonna. Kirjan nimi oli *Uusi historian oppikirja* (*Atarashii Rekishi Kyōka*)⁹⁴. Kirjan konservatiiviset ja kaunistelevat näkemykset Japanin imperialistisista ja toisen maailmansodan aikaisista toimista nostivat valtavia protesteja sekä Japanin sisällä, että myös Etelä-Koreassa ja Kiinassa.⁹⁵ Huomionarvoista tapauksen jälkitarkastelussa on kirjaa käyttäneiden koululaisten pieni osuus. Alle puoli prosenttia lukiota vastaavasta kouluasteesta, joille oppikirja oli tarkoitettu, päätyi lopulta käyttämään kirjaa.⁹⁶

Tutkin kirjan englanniksi käännettyä painosta, sekä joitakin japaninkielisiä osuuksia. En sisällyttänyt tätä tarkastelua samaan lukuun muiden alkuperäislähteiden kanssa, koska en pystynyt tutkimaan lähdettä samalla kapasiteetilla, kuin muita alkuperäislähteitäni. Kirjan tekstistä on myös aiemmin osoitettu ja kartoitettu merkittävät kohdat. Katson kirjan toimivan paremmin esimerkkinä sellaisesta historiannarratiivista, jota yritän itse etsiä omista lähteistäni. Tarkastelin kuitenkin tämän kirjan kiistanalaiset kohdat itse suoraan lähteestä. Mitä tämä kyseenalainen kirja sitten piti sisällään? Mantšurian valtion syntymistä ja kehitystä ennen toista maailmansotaa käsittelevä osuutta tarkastellessani, huomasin selvää yksipuolista kerrontaa. Japanilaisten suorittamista terrorista ja julmuuksista Mantšurian alueen kiinalaista ja venäläistä väestöä kohtaan ei puhuta kirjassa lainkaan, sen sijaan annetaan ymmärtää alueen kehittyneen vain parempaan suuntaan japanilaisten otettua vallan. Kirjan tekstissä puhutaan suoranaisesta kukoistuksesta taloudellisen ja teollisen kehityksen myötä. Käytännössä ainoina negatiivisina asioina nähdään japanilaista väestöä vastaan kohdistuneet iskut, jotka esitetään perusteluna alueen alkuperäiseen haltuunottoon.⁹⁷

Toinen esimerkki on Nanjingin verilöylynä tunnettu vuoden 1937 tapahtuma. Japanin joukkojen kiinalaista väestöä vastaan kohdistama iskussa kuoli arvioiden mukaan ainakin 100 000 ihmistä, joidenkin arvioiden mukaan luku voi olla jopa kolminkertainen. Sotilaat

---

⁹² Pyle 1983, 300.

⁹³ 新しい歴史教科書をつくる会

⁹⁴ 新しい歴史教科

⁹⁵ BBC NEWS 6.4.2005.

⁹⁶ Kyodo 16.8.2001.

⁹⁷ New history textbook 2005, 47.

teloittivat ihmisiä myös hyvin julmilla tavoilla. Toisen maailmansodan jälkeen Nanjingin verilöyly oli yksi tapahtuma, josta Japanin sotilasjohto sai sotarikossyytteen.⁹⁸ *Uusi historian oppikirja* ohittaa koko tapauksen käytännössä alaviitteellä. Kirjan varsinaisessa kappaletekstissä todetaan lyhyesti Japanin armeijan ottaneen Nanjingin kaupungin haltuunsa sotatoimena, mutta maininta varsinaisista tapahtumista Nanjingin valtauksen yhteydessä on jätetty varsinaisen tekstin ulkopuolelle erilliseen marginaalihuomautukseen. Tämä osuus mainitsee sotilaita ja siviilejä kuolleen ja haavoittuneen japanilaisten sotilaiden toimesta, mutta kuvaus tapa antaa ymmärtää, ettei kyseessä ollut tavallista pientä katumellakkaa kummempi tapaus. Uhrien määrää ei mainita, siitä todetaan vain olleen epäselvyyttä ja väittelyn todetaan jatkuvan edelleen.⁹⁹ Kun tiedetään Nanjingin tapahtumien todellinen kulku ja uhrien suuri määrä, niin mielestäni kirjan tarjoamaa kerrontaa ei voi mitenkään katsoa hyväksyttäväksi. Kuvaus on täysin harhaanjohtava ja jättää pois keskeistä tietoa tavalla, joka on käytännössä historian tahallista sensurointia.

Kirjassa on useita vastaavia kyseenalaisia kohtia. Huomattavaa on myös kirjan yleinen kerronnan tyyli Japanin imperialismia ja toisen maailmansodan aikaisia sotatoimia koskevissa osioissa. Vaikka Japanin armeijan toimista Manner-Aasiassa kerrotaankin, ne esitetään oikeutettuna ja jollain tapaa ritarillisina. Japanin toimissa oli kirjan mukaan pitkälti kyse vapauttaa Aasian maat länsimaiden vallan alta. Tarkoituksena oli muodostaa Suuri Aasian menestys -alue, jossa vallitsisi tasa-arvo ja hyvinvointi. Kirjassa myös kuvataan, mm. haastattelujen kautta, miten Japanin armeija innosti toimillaan muita Aasian maita ajaessaan vallassa olleet länsimaalaiset pois.¹⁰⁰

Tällainen kirjoitustyyli vastaa jo lähes propagandan tasoa. Japanin kannalta kiusalliset seikat tapahtumien kulusta on jätetty pois tekstistä. Aatteellisuus, varsinkin selvä japanilaislähtöinen aasialainen nationalismi on vahvasti osana tekstiä. Japanin motivaatio sotatoimissa näytetään käytännössä täysin epäitsekäänä. Japani esittää itsensä eräänlaisena Itä-Aasian luonnollisena suojelijana. Tällaista tekstiä voisi olettaa esiintyvän sotatoimien aikaisessa propagandassa, ei historian oppikirjassa 60 vuotta sodan jälkeen. Puhdas japanilaisnäkökulma käy ilmi hyvin myös kirjan puhuessa Japanin yrityksistä levittää japanin kieltä ja šintolaisuutta muualle Aasiaan. Näiden hankkeiden epäonnistumisen syyksi katsotaan Japanin vastaiset toimet muissa Aasian maissa. Näistä toimista puhutaan jokseenkin epämääräisinä ikävinä asioina siellä täällä

---

⁹⁸ Tsuzuki 200, 286.

⁹⁹ New history textbook 2005, 49.

¹⁰⁰ New history textbook 2005, 53.

tekstissä ja ne esitetäänkin pitkälti ainoina negatiivisina puolina Japanin laajenemispolitiikassa. Katsoisin itse kirjan tuovan tämän sota-ajan japanivastaisuuden esiin, koska muuten olisi hankala selittää japanin kielen ja Shintolaisuuden puute nykyhetken Manner-Aasiassa. Tämän asian laittaminen länsimaiden syyksi olisi epäloogista, koska silloin luotaisiin väkisin kuvaa länsimaista jonkinlaisina Kiinan ja Korean alueiden omien kulttuuriperinteiden säilyttäjinä ja suojelijoina. Tämä näkemys olisi ristiriidassa näkemyksestä Japanista Aasian maiden suojelijana vieraita vaikutteita vastaan. Se myös antaisi täysin epäuskottavan kuvan itseään ja maailmankatsomustaan parempina pitävien länsimaalaisten toimista Aasiassa.

4.2 Uudempien koulukirjojen arviointi

Aloitan oman oppikirja-analyysini alemmalta kouluasteelta. Nämä kirjat on tarkoitettu alakoulun kuudennen vuosiluokan historian opetukseen, oppilaat ovat iältään tässä vaiheessa 11–12-vuotiaita. Tarkastelen kolmea eri oppikirjaa. Kirjat on kaikki julkaistu samana vuonna, 1993. Kyseiset kirjat ovat Japanissa käytössä olonsa lisäksi toimitettu Japanin opetusministeriön toimesta ulkomailla asuville japanilaisnuorille itseopiskelutarkoitukseen. Kirjojen sisällöt on koottu useammasta Japanissa käytössä olleesta oppikirjasta ja sisältävät näin ollen jonkin verran päällekkäisyyksiä. Tutkin jokaisen kirjoissa olevan version huomion kohteena olevista tapahtumakuvauksista. Käytössäni olevat niteet sisältävät alkuperäisen japanilaisen tekstin ja englanninkielisen käännöksen. Otan tutkimuksessani molemmat kieliversiot huomioon, välttääkseni tekstin virheelliset tulkinnat.

Ensimmäisenä tutkimuskohteenani on *Uusi yhteiskunta oppi 6*¹⁰¹. Ensimmäinen tarkastelemani kohta kirjasta on Japanin Korean haltuunotto 1910. Tämän kirjan teksti ei ole mielestäni liian Japania suosivaa. Teksti kuvaa Japanin Venäjä-Japani sodan jälkeen asettaneen oman hallintonsa Koreaan, nujertaneen puhjenneen vastarinnan ja sen jälkeen tehneensä Koreasta oman alusmaansa. Korealaisten mainitaan tämän jälkeenkin jatkaneen kamppailua itsenäisyydestä. Myös kuvaus korealaisten elämästä Japanin siirtomaana esitetään lyhyesti, mutta suorasukaisesti, enneminkin korealaisten, kuin japanilaisten näkökulmasta. Korealaisten kannalta epäedullinen uusi maan jako ja korealaisten koulujen japanilaistaminen mainitaan. Kouluista puhuttaessa käytetään termiä 'pakottaa', ja teksti toteaa suoraan tämän vahingoittaneen oppilaiden etnistä ylpeyttä.¹⁰²

---

¹⁰¹ 新しい社会 6.

¹⁰² Uzawa-Terasaki 110, 1993.

Tämä tapahtuma kuvaus on lyhyt, mutta se on mielestäni ymmärrettävää alemman kouluasteen kirjoissa, joissa on usein käytävä asiat suhteellisen nopeasti. Teksti ei myöskään ole, pituudestaan johtuen, kovin syvällistä, mutta tämäkin edellisiin seikkoihin nähden ymmärrettävää. Sisällöltään teksti ei kuitenkaan anna mielestäni moitteen sijaa. Minkäänlaisia perusteluja tai tekosyiden kaltaisia selityksiä ei muutaman virkkeen selostuksessa anneta. Korealaiset kuvataan Japanin alistamiksi, tekstin sävy antaa ymmärtää Japanin menetelleen väärin tai epäoikeudenmukaisesti korealaisia kohtaan. Korealaisten etnisen ylpeyden kaltaiset maininnat myös perustelevat tätä katsontakantaa tekstissä. Huomion arvoista on myös oppikirjan samalla sivulla erikseen oleva 'pohditaan yhdessä' -tyylinen tekstilaatikko. Siinä oppilaita ohjeistetaan miettimään, miten korealaiset näkivät Japanin noiden historiallisten tapahtumien aikaan. Tämä oppikirjan osuus on mielestäni kaiken kaikkiaan lähes ihailtavan kriittinen omaa kotimaata kohtaan, varsinkin ottaen huomioon, kuinka nuorille oppilaille kirja on tehty.

Tämä samainen kirja ottaa myös mielenkiintoisen tavan käsitellä toista maailmansotaa. Kyseistä sotaa käsittelevä osuus alkaa kuvaksella sodan päättymisestä ja Japanin sekä Aasian mantereen tilanteesta sinä aikana. Sen jälkeen kirjaa alkaa käydä läpi sotaan johtanutta kehitystä. Tämä on mielestäni yleiselläkin tasolla alakoulun koulukirjalta rohkea lähestymistapa. Oppilaiden mielenkiinto tapahtumaa kohtaa herätetään käyttämällä uteliaisuutta hyväksi, eräänlaisessa rakenteeltaan paljastavalla tavalla selittävässä 'kuinka tähän saatettiin päätyä' -kerronnalla.¹⁰³

Myös itse toisen maailmansodan kuvauksessa oppikirja jatkaa aiempaan esittelemääni linjaa. Vaikka tapahtumien kuvaus onkin jälleen nopeaa, ei karuja ja Japanin kannalta ikäviä tai kiusallisia kuvauksia vältellä. Tämä näkyy sekä suoraan tekstin sisällössä, kuten kertomisena kiinalaisten ja korealaisten sietämättömissä oloissa teetetystä pakkotyöstä Japanin hyväksi, myös sanavalinnoista. Kirja käyttää aggression kaltaista termiä puhuessaan Japanin sotatoimista Kiinaa vastaan. Myös Nanjingin verilöyly mainitaan. Vaikka alakoulun kirja ei maitsekaan suuria uhrilukuja, kuvataan kirjan tekstissä Japanin joukkojen aseettomien siviilien hävitystyö tarkkaan ja samalla sivulla on myös valokuva Japanin sotilaista etenemässä Nanjingin kaupunkiin. Huomioitava on kuitenkin myös tekstin lopettava virke, jossa todetaan, etteivät tavalliset kansalaiset Japanissa tienneet todellisesta tapahtumien kulusta tuolloin.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Uzawa-Terasaki 116, 1993.

¹⁰⁴ Uzawa-Terasaki 120, 1993.

Viimeisenä huomionani tästä kirjasta on kirjan erillisessä lisäosiossa oleva sodan pidemmän aikavälin vaikutusten esittely. Tässä osuudessa käydään läpi sodan jälkeisen pasifistisen politiikan hyötyjä sotaan ja vastaaviin konflikteihin nähden. Japanin sotatoimien jättämä trauma Kiinassa ja Koreassa käsitellään, mainiten mm. erilaiset Japanin julmuuden uhreille omistetut museot.¹⁰⁵ Myös kuvaus atomipommien pudottamisen laajemmasta kontekstista on hyvin kattava. Atomipommien pitkäaikainen haittavaikutus tuodaan esille kirjassa tekstin ohella valokuvilla ja haastattelujen kaltaisilla ensikäden lähteillä. Atomipommien ainoan todellisen käyttökerran merkitys sidotaan kirjassa hyvin myös laajempaan kontekstiin ydinaseiden vastaisesta liikkeestä toisen maailmansodan jälkeen.¹⁰⁶

Kaiken kaikkiaan en löydä mitään tutkimukseni kannalta selvää huomautettavaa tämän kirjan sisällöstä. Kuvaus on asiallista ja sen voisi sanoa lähes aina pyrkivän esittämään tapahtumat myös ei-japanilaisesta näkökulmasta. Teksti on nopeasti etenevää, kuten voi olettaakin alakoulun kirjasta. Tekstin nopeaa etenemistä kuitenkin kompensoivat erilaiset lyhyeen pohdintaan kehottavat tehtävät, joilla on pyritty korostamaan historiallisen narratiivin punaista lankaa.

Toisena alakoulutason lähteenäni on lähes saman niminen, mutta eri kustantajan ja kirjoittajien yhteiskuntaopin kirja. Selkeyden vuoksi kutsun tätä kirjaa nimellä *Uusi kuudennen luokan yhteiskuntaoppi*. Tämä kirja tarjoaa mielenkiintoisen yksityiskohtiin menevän kuvauksen ihmisten elämästä toisen maailmansodan aikaan Japanissa. Aiemmin tapahtuneesta Korean valtauksesta puhutaan tässä kirjassa suoraan invaasiona, tapahtuman kuvaus kirjassa on lyhyt, mutta selkeästi eritelty.¹⁰⁷

Kuten edellä mainitsin, toisen maailmansodan käsittely tässä kirjassa on suurimman mielenkiintoni kohteena. Kirjassa on hyvin sosiaalishistoriallinen ote, se keskittyy kuvaamaan sotaa paljon tavallisen kansan näkökulmasta. Sotatoimien vaikutus tavallisten ihmisten elämään on tuotu esille, sekä myös yhteiskunnan kaikkialle ulottuva nationalistinen luonne tuona aikana. Kirjan teksti antaa esimerkkejä siitä, millä tavalla aatteellisuus näkyi kaikkialla, jopa pienten lasten elämässä. Teksti ei myöskään esitä tilanteen kuvausta mitenkään erityisen positiivisesti. Kiinalaiset ja korealaiset pakkotyöläiset, toisinajattelijoiden pidätykset, kouluikäisten lasten nationalisoiminen ja ruoan puutteen kaltaiset seikat on mainittu tekstissä

---

¹⁰⁵ Uzawa-Terasaki 26, 1993.

¹⁰⁶ Uzawa-Terasaki 28, 1993.

¹⁰⁷ Ishii-Ito-Kono 88, 1993.

suoraan.¹⁰⁸ Tämänkaltaisen kerronnan esille tuominen on mielestäni tärkeää, koska siinä on selvä ero 'suuri kertomus' tyyllisen narratiiviin, joka on hyvin tyypillinen nationalistisesti latautuneelle historian opetukselle.

Tästä kirjasta viimeisenä huomionani on tehtäväsivut toista maailmansotaa ja sitä edeltävää aikaa käsittelevän osuuden lopussa. Oppilaille annetaan niistä pohdittavaksi haastavia kysymyksiä eri näkökulmista. Kysymykset liittyvät ihmisten tekemiin uhrauksiin modernisaatiokehityksessä, muiden Aasian kansojen näkökulmaan Japanista modernina aikana ja tavallisten japanilaisten elämään Yhdysvaltojen miehitysaikana.¹⁰⁹ Tässä tehtävän annossa näkyy mielestäni hyvin kirjan kriittinen ja monipuolinen ote. Oppilaita rohkaistaan selvästi, paitsi miettimään asioita ja tapahtumia monelta kannalta, myös pohtimaan asioiden negatiivisia puolia. Ottaen huomioon mille kouluasteelle kirja on tarkoitettu, siinä on mielestäni lähdetty tehokkaasti jo varhaisessa vaiheessa kehittämään oppilaiden kriittistä ajattelua.

178A. Uusi kuudennen luokan yhteiskuntaoppi -kirjan taitosivu. Tehtävän annossa oppilaita pyydetään pohtimaan; Ihmisiä, jotka tekivät uhrauksia ja kärsivät modernisaatiokehityksessä. Miltä Japanin toimet modernina aikana ovat näyttäneet kiinalaisten, korealaisten ja muiden Aasian kansojen silmissä? Ja mitä tapahtui Japanin kansalaisten elämälle liittoutuneille antautumisen jälkeen?

Viimeisenä alakoulun kirjana tarkastelen kolmannen kustantajan julkaisemaa *Meidän alakoulumme yhteiskuntaoppi 6*¹¹⁰ kirjaa. Tämäkin kirja on julkaistu alun perin vuonna 1993. Tämä viimeinen alakoulun kirja jättää kolmesta käsittelemästäni kirjasta eniten parantamisen varaa asian käsittelyssään. Kirjan ongelma ei ole niinkään siinä, mitä se tarkkaan ottaen sanoo

¹⁰⁸ Ishii-Ito-Kono 103, 1993.

¹⁰⁹ Ishii-Ito-Kono 109, 1993.

¹¹⁰ 私たちの小学社会 6.

historian tapahtumista, vaan enemmänkin, miten vähän se sanoo. Kuten edellistenkin kirjojen kohdalla olen todennut, alakoulun kirjoilta ei voi aina odottaa yhtä laajaa ja syvällistä asioiden käsittelyä, kuin ylemmän koulutusasteen kirjoilta. Tämä kirja käsittelee asioita kuitenkin selvästi vähiten ja pinnallisemmin kuin aiemmat vastaavat oppikirjat.

Jos katsotaan ensiksi Japanin Korean liittämistä tekstissä, koko tapahtuma käsitellään vain puolen sivun mittaisessa osuudessa. Korean japanilaistaminen mainitaan parissa lauseessa, mutta kaiken kaikkiaan asian käsittely jää hyvin nopean ja pintapuolisen oloiseksi.¹¹¹ Muihin kirjoihin verrattuna tässä oppikirjassa ei myöskään ole näkyvissä minkäänlaista pohdintaan rohkaisua asiaan liittyen. Muissa kirjoissa oli esimerkiksi sivujen marginaaleissa erilaisia puhekupla-tehtävänantoja, joissa oppilaita pyrittiin pohtimaan tekstistä jotain tiettyä aspektia, jolla yritettiin saada heidät ymmärtämään opetuksen keskeisimmät asiat. Myös aiemmin mainitsemiani teemasivuja keskeisistä aiheista ei tässä kirjassa esiinny. Sama käsittely tapa on näkyvissä kirjan muissakin kohdissa. Esimerkiksi toisen maailmansodan päätöksestä puhuttaessa, kirja antaa hyvin lyhyen kuvauksen atomipommi-iskuista. Asiaa ei yritetä mitenkään vähätellä tai kaunistella, se kerrotaan kauheaksi tapahtumaksi ja uhriluvut mainitaan.¹¹² Kuitenkin atomipommin ainoan käyttökerran merkitystä voisi mielestäni selittää tarkemmin. Vaikka kyseessä ei olisikaan juuri omaa maata kohtaan tapahtunut teko, on atomipommin käytön merkitys kuitenkin jälkikäteen ajatellen niin merkittävä asia historiassa, että siihen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Kirja palaa myöhemmin atomipommiin vielä lyhyesti toisessa osassa – kirja on jaettu kahteen nidokseen – sodan jälkeistä pasifismia käsittelevällä osuudella.¹¹³

Tämän kirjan teksti on oman näkemykseni mukaan ns. harmaata tekstiä. Kerronta on lyhyttä ja melkein pä kronikkamaista. Monet asiat enneminkin vain mainitaan, kuin käsitellään kunnolla. Tästä johtuen on tutkimukseni kannalta vaikea perustellusti sanoa, onko teksti mihinkään suuntaan liikaa nojaavaa. Ainoa havaitsemani konkreettinen esimerkki tekstissä on Japanin Mantšurian valtauksen kuvaus, jossa käytetään kerran aggressio-termiä Japanin toimista puhuttaessa. Samalla annetaan kuva Japanista hyökkäävänä osapuolena Kiina-Japani sodassa, mutta asian maininta on jälleen käytännössä vain yhdessä lyhyessä lauseessa.¹¹⁴ Kuten todettu, asiat kyllä mainitaan, mutta koska niitä ei tekstissä avata tarkemmin, jää tämän kirjan kanssa todennäköisesti opettajan vastuulle se, minkälaisen kuvan oppilas lopulta saa tapahtumien

---

¹¹¹ Horio 1993, 89.

¹¹² Horio 1993, 101.

¹¹³ Horio 1993 (vol. II), 32.

¹¹⁴ Horio 1993, 97.

kulusta. Näkisin itse tekstiä lukiessa, ettei se anna mitenkään varsinaisesti Japania suosivaa tai Japanin kannalta tapahtumia kaunistelevaa kuvaa. Toisaalta ymmärrän myös liian tulkinnanvaraisuuden olevan potentiaalinen riski tässä kontekstissa. Kirja tuntuu kaiken kaikkiaan yleisesti oppikirjana heikkolaatuisemmalta muihin vastaaviin verrattuna.

Tarkastelen seuraavaksi kahta eri oppikirjakokoelmaa, joiden pitäisi edustaa tyypillisiä japanilaista yläkoulun ja lukion kouluastetta vastaavan tason koulukirjaa. Molemmat kirjat ovat historian kirjoja. Samoin kuin aiemmin käsittelemäni alakoulun kirjat, on nämäkin kirjat julkaistu Japanin ulkopuolella osana vastaavanlaista kokoelmaa. Vanhemmille oppilaille suunnatusta materiaalista otan huomioon näiltä kirjoilta voivan odottaa asioiden syvällisempää ja kattavampaa käsittelyä, kuin nuorille oppilaille tarkoitetuista kirjoista.

Ensimmäisenä tarkastelun kohteena on lukion oppikirja *Kattava Japanin historia*¹¹⁵. Tarkastelen kirjasta tiettyjä kohtia historian narratiivista, keskittyen Japanin ulkopoliittisen toiminnan esittelyyn varsinkin sota-aikana. Aloitan tutkimuksen Japanin vuoden 1940 Ranskan Indokiinaan suuntautuneiden sotatoimien kerronnasta. Kirja avaa toisen maailmansodan tapahtumien kulkua sekä sisä- ja ulkopoliittisesta näkökulmasta. Tapahtumat esitetään osana maailmanpoliittista tilannetta, mutta myös Japanin sisäiset poliittiset muutokset otetaan huomioon. Halusin aloittaa juuri tämän kohdan käsittelyllä kirjan sanavalintojen vuoksi. Japanin sotatoimista Tyynen meren alueella ja Indokiinassa käytetään kirjassa toistuvasti termiä eteneminen (進出). Invaasio-termiä (侵略) ei tekstissä sen sijaan tässä kohta käydetä.

Teksti ei kuitenkaan ole mielestäni muuten millään tavalla yltiönationalistista. Se ei yritä mitenkään erityisesti puolustella tapahtumia tai esittää oikeuttavia perusteluita. Sen sijaan tekstissä mainitaan kyllä samaan aikaan Japanissa vaikuttaneet nationalistiset aallot ja esimerkiksi koulutuksen mainitaan olleen nationalistityyppistä ja tähdänneen hyvien keisarin alamaisten kasvattamiseen. Myös japanilaistamistoimet Koreassa ja Taiwanissa on mainittu tässä yhteydessä.¹¹⁶

Toisena lähteenäni olevassa lukion oppikirjassa, *Japanin historia B*¹¹⁷, puhutaan paljon selvemmin Japanista hyökkäävänä osapuolena. Toisesta Japani-Kiina sodasta puhuttaessa kirja toteaa Japanin aloittaneen aggressiivisen sodan Kiinaa vastaan ilman sodan julistusta.¹¹⁸

---

¹¹⁵ 詳説日本史

¹¹⁶ Ishii-Kasahara-Kodama-Sasayama 1994, 329.

¹¹⁷ 日本史 B

¹¹⁸ Naoki 1994, 322.

Samoin myöhemmin, Tyynenmeren sodasta puhuttaessa, Japanin toimista ja suunnitelmista sodassa puhutaan suoraan hyökkäyksenä ja aggressiona.¹¹⁹ Tällä historian kirjalla on mielestäni muutenkin selkeän kriittinen katsontakanta Japanin sota-ajan historiaan. Puhuttaessa Japanin sisäisestä politiikasta toisen maailmansodan aikana, kirja sanoo suoraan ja esimerkkejä käyttäen, Japanin luoneen maahan oman versionsa fasismista. Teksti käyttää englannin kielen lainasanaa fasismi (ファシズム¹²⁰) ja antaa tarkkoja käytännönpolitiikan esimerkkejä, miten tämä kehityskulku maan sisällä tapahtui.¹²¹

Oppikirjaa, joka puhuu omasta maastaan tällä tavalla, ei voi mielestäni syyttää mitenkään suosimisesta tai kriittisen näkökulman puutteesta. Koska toisen maailmansodan militaristisessa Japanissa ei virallisesti ollut ikinä nimenomaan fasismiksi nimettyä poliittista linjaa, nationalistisesta militarismista huolimatta, tekee kirja tässä käytännössä oma aloitteisen vertauksen. Maan sodan aikaisen politiikan suora vertaaminen tällaiseen, maailmassa yleisesti hyvin paheksuttuun poliittiseen suuntaukseen, on mielestäni koulukirjan tarjoamaksi kriittiseksi näkökulmaksi jo yllättävän pitkälle vietyä.

Toisena ylempien vuosiluokkien lähdekokoelmana on vastaavasti ulkomaillakin julkaistu nide, johon on koottu kolme eri historian ja yhteiskuntaopin oppikirjaa, joita on käytetty eri puolilla Japania. Nämä oppikirjat sisältävät paljolti samoja aiheita, mutta ne on tarkoitettu alemmalle - Suomen yläkoulua vastaavalle - oppiasteelle. Tätä oppiastetta nimitetään yleensä alemmaksi lukioksi, tai keskikouluksi. Käytän itse selkeyden vuoksi keskikoulu nimitystä tässä tutkimuksessa. Keskikoulussa historia esiintyy osana suurempaa yhteiskuntaopin kokonaisuutta, minkä vuoksi historiassa käytetyt oppikirjat ovat teknisesti yhteiskuntaopin oppikirjoja.

Ensimmäisessä tarkasteltavassa keskikoulun oppikirjassa, *Uusi yhteiskuntaoppi: Historia*¹²², puhutaan suoraan invaasiosta ja aggressiosta. Molempien sanojen kohdalla on käytetty samaa japaninkielistä invaasio-termiä¹²³. Japanin Mantšurian laajentumisen yhteydessä kerrotaan suoraan Japanin aggressiosta Kiinaa kohtaan ja myös tapahtumien selittämisessä annetaan mielestäni kaunistelematon kuva Japanin armeijan toimista Kiinassa, muunmuassa Mantšurian

---

¹¹⁹ Naoki 1994, 326.

¹²⁰ *Fashizumu*

¹²¹ Naoki 1994, 329.

¹²² 新しい社会歴史

¹²³ 侵略

radan räjäyttämisestä ja Mantšuriaan perustetun valtion kohdalla mainitaan suoraan japanilaisten käyttäneen todellista valtaa alueen Qing-dynastian keisarista huolimatta.¹²⁴

Toisena keskikoulutason oppikirjana tarkastelen *Alemman lukion yhteiskuntaoppi: historia - kirjaa*¹²⁵. Kirja puhuu Korean liittämisestä Japaniin ja japanilaisten toimista korealaisten japanilaistamiseksi. Tekstin sävy antaa hyvin selvän kuvan Japanista sortavana osapuolena. Japanilaistamistoimista puhutaan pakottamisena ja japanilaisten mainitaan syrjineen korealaisia ja heidän oikeuksiaan.¹²⁶

Tässä kirjassa mainitaan myös hyvin kattavasti Japanin vastaiset Korean itsenäistymispyrkimykset ennen toista maailmansotaa ja niiden väkivaltainen tukahduttaminen. Teksti kertoo suoraan 8000 korealaisen kuolleen Japanin armeija, poliisin ja sotilaspoliisien lopettaessa itsenäisyysprotestia. Korealaisten maan takavarikointi ja siirtäminen japanilaisille tuona aikana esitetään suoraan elinkeinon viemisenä¹²⁷ Tämä kuvaus on mielestäni Japanin kannalta kriittinen. Se ei yritä tarjota mitään selitystä tai oikeutusta Japanin toimille Koreassa ja rakentaa narratiivissa korealaisten toiminnan lukijalle ymmärrettäväksi ja loogiseksi.

Viimeisenä alkuperäislähteenäni tässä työssä on *Alemman lukion yhteiskuntaoppi: historia, uusi painos*¹²⁸. Samankaltaisesta nimestään huolimatta tämä kirja on eri kustantajalta ja merkityiltä kirjoittajilta kuin aiemmin tarkasteleman oppikirja. Kyseessä oleva kirja on hyvin samankaltainen kuin muutkin keskikoulun oppikirjat. Japanin sotatoimista Aasian mantereella kerrotaan suoraan. Korean haltuunoton yhteydessä puhutaan suoraan korealaisten riistosta ja syrjinnästä termillä ”sanoin kuvaamaton”¹²⁹.¹³⁰ Korean itsenäisyyspyrkimyksiä ja Maaliskuun 1. päivän -liikettä on esitelty, paitsi kirjan omassa tekstissä, myös erillisellä temaattisella sivulla. Tähän on kirjassa haettu maailmanhistoriallista näkökulmaa ja teemasivun teksti on lainattu toisesta, oppikirjan ulkopuolisesta lähteestä.¹³¹ Tässä näkyy hyvin Japanin koulutukseen toisen maailmansodan jälkeen tullut tavoite laajemman näkökulman ja maailmanhistorian tuomisesta mukaan opetukseen. Käyttämällä ulkopuolista tekstiä oppikirjan tekijät ovat, ainakin teoriassa, varmistaneet useamman näkökannan sisällytyksen opetukseen.

---

¹²⁴ Kawata-Bito-Tanabe 1993, 271.

¹²⁵ 中学社会歴史的分野

¹²⁶ Atsuta 1993, 205.

¹²⁷ Atsuta 1993, 230.

¹²⁸ 新版中学社会歴史

¹²⁹ 言い尽くせない

¹³⁰ Sasayama-Okuda-Kono-Sato 1993, 232.

¹³¹ Sasayama-Okuda-Kono-Sato 1993, 249.

Miten nämä esittelemäni oppikirjat puhuvat sitten Nanjingin verilöylystä, jonka käsittelytapa *Uudessa historian oppikirjassa* herätti niin suurta kohua? Ensimmäisessä tarkastelemassani keskikoulun kirjassa *Uusi yhteiskuntaoppi: Historia* tapauksen käsittely on mielestäni tehty asiaan kuuluvasti. Japanin sotatoimista Pohjois-Kiinassa on käytetty tässä kirjassa invaasio-termiä ja itse kirjan kappaletekstissä kerrotaan suoraan Nanjingin kaupungin valtauksen yhteydessä Japanin armeijan surmanneen suuren määrän kiinalaisia, myös naisia ja lapsia. Huomiotani kiinnitti myös tekstin käyttämä termi 虐殺 (verilöyly, teurastus) Tekstin alaviitteessä puolestaan esitetään arvioita uhrien määrästä ja jakaumasta. 200 000 kuolleen todetaan olleen mahdollinen uhriluku.¹³²

Tämä teksti ei mielestäni jätä lukijalle varsinaista arvailun tai tulkinnan varaa tapahtumien kulusta. Narratiivia ja sanavalintoja ei voi mielestäni pitää mitenkään selvästi Japanin kannalta puolueellisina tai Japania suosivina. On totta, ettei teksti viivy tässä kohdassa kauan, tai tee mitään syvällistä pohdintaa, mutta on myös muistettava kyseessä olevan koulun oppikirja. Niissä on harvemmin kovin pitkällistä pohdintaa mistään yksittäisestä tapahtumasta tai asiasta, koska lyhyeen sivumäärään ja käsittelyaikaan on aina mahdutettava paljon tietoa.

Toisessa tarkastelun kohteena olevassa yläkoulun kirjassa, *Keskikoulun yhteiskuntaoppi*, kirjan kantaa ei ole niin helppo määrittää. Kirja kyllä puhuu Japanin toimista kriittisesti, mainiten esimerkiksi Koreassa vuoden 1923 tapahtuneen passiivisten korealaiden joukkotuhon. Verilöyly sana esiintyy jälleen tekstissä ja narratiivi antaa ymmärtää teon olleen aiheeton ja japanilaisten syytä.¹³³ Toisen Kiina-Japani sodan aloituksesta kirja kertoo kaunistelematta. Japanin armeijan sanotaan suoraan olleen vastuussa sodan laukaisseesta Mantšurian radan räjäyttämisestä ja syyttäneen siitä kiinalaisia, sekä hyökänneen tällä perusteella Kiinan armeijan kimppuun.¹³⁴ Kirjan kappaleen otsikossa puhutaan Japanin toimista Kiinassa invaasio termillä.¹³⁵

Toisaalta Kiina-Japanin sodasta Nanjingin verilöyly käydään läpi hyvin pikaisesti. Koko tapahtuma mainitaan kappaleen lopussa vain yhdellä lauseella ja tarkennetaan alaviitteessä. Sotavankien, naisten ja lasten surmaaminen mainitaan myös, mutta tekstirakenne on kummallinen.¹³⁶ Alaviite tuntuu turhalta, koska se on kuin suoraan varsinaisesta tekstistä irti

---

¹³² Kawata-Bito-Tanabe 1993, 274.

¹³³ Atsuta 1993, 236.

¹³⁴ Atsuta 1993, 251.

¹³⁵ Atsuta 1993, 250.

¹³⁶ Atsuta 1993, 254.

leikattu osa, jonka sijainti alaviitteessä näyttää omasta mielestäni epäloogiselta. Tämä osuus voisi yhtä hyvin olla varsinaisen tekstin lopussa, varsinkin kirjan kappaleen päättyessä juuri tähän kohtaan. Tämä oppikirja on kaiken kaikkiaan mielestäni melko tyyppillinen ja keskiverto koulukirja. Se esittelee asiat jättämättä mitään varsinaisesti pois tai täysin mainitsematta, mutta se esittelee monia asioita hyvin nopeasti ja pintapuolisesti. Tyyliltään kerronta on lukijalle hyvin neutraalin oloista.

Viimeisessä keskikoulun oppikirjassa käsittely on melko samanlaista kuin edellisessä kappaleessa mainitussa *Alemman lukion yhteiskuntaoppi: historia, uusi painos* -kirjassa. Tapaus on parilla lauseella esitelty ja uhriluvun kaltaiset yksityiskohdat löytyvät vain tekstin alaviitteestä. Tämän kirjan varsinaisessa tekstissä on kuitenkin erikseen sulkumerkeissä esitetty Nanjingin verilöyly termi, sekä mainittu erikseen ryöstelyn ja raiskauksen kaltaiset väkivallan teot.¹³⁷ Pohdin myöhemmin tarkemmin tällaista väkivallantekojen erittelyn mielekkyyttä koulukirjoissa.

Lukion oppikirjoista *Kattava Japanin historia*, asian käsittely sen sijaan jättää paljon toivomisen varaa. Nanjingin tapahtumia ei käsitellä kirjassa käytännössä ollenkaan. Nanjingin valtaaminen mainitaan ohimennen sivulauseessa, vain yhtenä asiana Japanin Kiinassa tekemistä sotatoimista. Itse kirjan kappaletekstissä ei mainita verilöylyä mitenkään. Alaviitteessä todetaan, mitään lukua antamatta, Japanin armeijan surmanneen suuren määrän kiinalaisia, sekä tapauksen olleen merkittävä seikka sodan jälkeisissä sotasyllisyysoikeudenkäynneissä.¹³⁸

Japanin historia B puolestaan on jälleen valveutuneempi lukion oppikirja asian käsittelyssä. Tapahtumasta puhutaan jo lähtökohtaisesti verilöylyn termillä. Tekstissä sanotaan myös kiertelemättä Japanin armeijan surmanneen suuren määrän antautuneita sotilaita, sotavankeja ja muita kiinalaisia, sekä ryöstäneen, tuhonneen ja raiskanneen tapahtumien aikana.¹³⁹

Tämän asian käsittelyssä korostuu oppikirjojen erilaiset lähestymistavat. *Japanin historia B* ja *Kattava Japanin historia* ovat huomattavan erilaiset kerrontatavoissaan. *Kattava Japanin historia* esittää mielestäni tapahtumakuvauksen puolueellisesti ja yrittää ohittaa kiusallisen asian niin nopeasti ja huomaamattomasti, kuin vain on mahdollista ilman täysin mainitsematta jättämistä. *Japanin historia B* on puolestaan huomiota herättävän kriittinen asian käsittelyssä. Vaikka kriittinen näkökulma historiassa ei ole lähtökohtaisesti negatiivinen asia, on tässä

---

¹³⁷ Sasayama-Okuda-Kono-Sato 1993, 267.

¹³⁸ Ishii-Kasahara-Kodama-Sasayama 1994, 324.

¹³⁹ Naoki 1994, 323.

yhteydessä muistettava kyseessä olevan koulukirjat. Nämä kirjat on tarkoitettu teini-ikäisten, 15-18 vuotiaiden luettavaksi. Silloin on hyvä miettiä, kuinka tarkasti sota-ajan hirmuteoista eritellään esimerkiksi raiskauksen kaltaisia tekoja. En mitenkään sano *Japanin historia B*-kirjan menneen missään vaiheessa liian pitkälle, mutta kerronta nostaa kuitenkin tyyllillään esiin kysymyksen; kuinka tarkaksi tällaisten tapahtumien ja väkivallan yksityiskohtien kuvauksen voi kouluissa viedä? Raiskauksen kaltainen teko, varsinkin sodan kontekstissa, voi olla hyvin hankala teini-ikäiselle käsiteltävä ja raskas ymmärtää. Seksuaalisuus ja siihen liittyvät asiat ovat kuitenkin nuorille yleensäkin melko uusia ja usein hyvin sensitiivisiä asioita tuossa iässä.

Kiinnitän vielä huomiota *Japanin historia B* -kirjan lopussa olevaan parin sivun temaattiseen oppimisosuuteen, jonka aiheena on Korea Japanin siirtomaavallan alla. Kyseessä on koulun oppikirjalle tyypillisesti suhteellisen lyhyt syväluotaus yhteen aiheeseen. Luonteeltaan tämä teksti edustaa selvästi kriittistä lähestymistä Japanin toimiin. Japanin armeijan liikkeistä Korean niemimaalta kohti Kiinaa 1930-luvulla käytetään Japanin kielisessä tekstissä jälleen invaasioon viittaavaa sanaa. Korean alueen japanilaistamistoimista kerrotaan tarkkaan, samoin korealaisten pakkotyöhön otosta toisen maailmansodan aikaan. Tekstissä myös mainitaan suoraan sodan aikaiset Japanin armeijan ”lohtunaiset”. Vaikka tätä konseptia ei tarkemmin selitetä auki, merkitys tuskin jää epäselväksi, varsinkin japaninkielisen termin (慰安婦¹⁴⁰) muistuttaessa prostituutioitua tarkoittavaa sanaa. Tämä osuus kirjasta päättyy toteamukseen: ”Japanin ja japanilaisten on tunnustettava menneisyytensä virheet, ja siltä pohjalta, työstettävä uusia ystävällisempiä suhteita Kiinaan ja Koreaan, samoin kuin muihin Aasian maihin.”¹⁴¹

Tähän loppulauseeseen tiivistyy mielestäni selkeästi kirjan kirjoittajan, Naoki Kojiron lähestymistapa maansa historiaan. Menneisyyden virheiden läpikäynti ja tunnustaminen ovat välttämättömiä tulevaisuuden rakentamiseksi kestäväälle pohjalle. Jotta Japani voisi todella luoda uudet ja hyvät suhteet muihin Aasian maihin, on menneisyyden tapahtumat ensin todella selvitettävä toisen osapuolen kanssa. Ilman sellaista asian käsittelyä maiden välille voi syntyä eräänlainen patoutunut trauma, joka saattaa nousta pintaan yhä uudelleen.

---

¹⁴⁰ Lohdutus/hupi, alhainen/halpa, nainen/vaimo.

¹⁴¹ Naoki 1994, 362.

5. Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut japanilaisen historianopetuksen luonnetta ja kykyä tarkastella kriittisesti maansa omaa historiaa. Tarkastelussa olen pyrkinyt ottamaan huomioon aiheeseen liittyvän julkisen keskustelun sekä muutoskehitykseen vaikuttaneen historiallisen kontekstin. Suurempi painopiste tutkimuksessani on ollut uudemmassa, lähellä vuosituhannen vaihdetta ilmestyneessä materiaalissa. Kuitenkin olen myös tarkastellut hyvää esimerkkiä juuri maailmansotien välissä ilmestyneestä oppikirjasta ja analysoinut sen historiaa käsittelevää osuutta. Kirja osoittautui juuri ilmestymisajankohtansa kontekstissa sisällöltään tyypilliseksi. Tutkimukseni rajaamisen ja tekstin mielekkäänä pitämisen vuoksi olen kaikkien oppikirjojen kohdalla pyrkinyt tarkastelussa keskittymään tutkimusongelmani kannalta relevantimpiin narratiivin kohtiin. Koska historiassa on hankala määrittää mitään universaalia objektiivista kerronta tapaa, olen lähtökohtaisesti tarkastellut, kuinka kriittisiä japanilaiset oppikirjat ovat olleet tiettyjen asioiden kuvaamisessa Japanin omassa historiassa.

Vanhempana lähteenäni oleva kirjan kohdalla voin todeta sen olevan varmasti hyvin selkeä esimerkki militaristisen aikakauden nationalistisesta historiankirjoituksesta. Kirjassa annetaan selvän japanimyönteinen kuva kansainvälisiin konflikteihin ja sotiin liittyvissä asioissa. Myös kolonisaation kuvaus on selvästi oikeutushakuista ja imperialististen poliittisten tavoitteiden säätelemää. Japanikeskeisyys on myös tässä kirjassa huomattavaa. Japanin ulkopuolisia tahoja mainitaan vain sen ollessa pakollista, niiden toiminnan liittyessä jotenkin Japanin omaan historialliseen narratiiviin. Tämä kirja ei sisällä tietenkään kaikkea historian opetusta tuona ajankohtana, mutta se vastaa sitä kuvaa, joka tutkimuskirjallisuuden perusteella tuon hetken historianopetuksesta Japanissa on syntynyt. Sen sisällöstä on myös - tarkasteluni perusteella - tapahtunut selkeä muutos lähemmäs nykyaikaa tultaessa, uudempiin tutkimuslähteisiin verrattuna.

Lopputuloksena uudempien tutkimuslähteideni kohdalla voin todeta Japanin koulujen historian opetuksen olleen vielä 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa jonkin verran vaihtelevaa. Oppikirjasta riippuen, tiettyjen tarkastelun kohteena olleiden historiallisten tapahtumien kuvauksessa on ollut vaihtelua. Osa kirjoista on antanut yksityiskohtaisempia kuvauksia ja pyrkinyt tarjoamaan erilaisia ja kriittisiä näkökulmia tapahtumiin. Osa kirjoista puolestaan ei mielestäni kuvaa tapahtumia tarpeeksi kattavasti tai yksityiskohtaisesti. Huolimatta kirjojen toisiaan vastaavista julkaisuajankohdista ja oppiasteista, ne eivät selvästikään ole aina sisällöltään toisiaan vastaavia.

Mielenkiintoinen tekemäni havainto uudempia kirjoja tutkiessani, oli kirjoittajien lukumäärä suhteessa sisältöön. Kirjat, joihin on merkitty vain yksi kirjan tekijä, ovat pääasiassa kirjoja, joiden näkökulmat ovat selvästi kriittisempiä Japania ja sen toimi kohtaan historiassa. Kirjat, joissa taas on useampia merkittyjä tekijöitä, ovat jättäneet enemmän toivomisen varaa kriittisten ja monipuolisempien näkemysten esittämisessä. Puhun tässä merkityistä tekijöistä, koska kaikkien käsittelemieni kirjojen kohdalla tekijä tiedoissa on annettu ymmärtää kirjojen teossa olleen mukana myös muita henkilöitä kirjan tietoihin merkittyjen kirjoittajien lisäksi. Miksi nämä henkilöt eivät ole nimeltä merkitty kirjan tekijä tietoihin, tai miten iso heidän kontribuutionsa kirjoihin oli, ei ole selvillä.

Kaiken kaikkiaan omien havaintojeni ja tutkimuskirjallisuuden perusteella voin todeta Japanin oppikirjajärjestelmässä vastuun materiaalin lopullisesta tietosisällöstä olevan pitkälti kirjoittajalla. Japanin opetusministeriöllä on asema materiaalin hyväksyjänä, mutta se on myös selvästi valmis julkaisemaan hyvin monenlaista materiaalia. Kuten luvussa 2.2 esitelty Uuden historian oppikirjan tapaus osoittaa, myös hyvin kyseenalainenkin opetusmateriaali voi saada ministeriön hyväksynnän.

Yksittäiset oppikirjojen tekijät ovat kuitenkin tuomassa kirjoihin myös toisenlaisia näkökulmia. Omia havaintojani tällaisista usein yksittäin toimivista, oman kriittisen kannan esiintuojista tukee luvussa 2.1 esittelemäni Ienga Saburon tapaus. Itselleni herää tässä yhteydessä kysymys: onko kriittinen historian näkökulma ollut vielä vuosituhannen vaihteessa Japanissa, niin luotaan työntävä, etteivät sen kannattajat ole saaneet muita tekijöitä tuekseen oppikirjojen tekoon? Vai ovatko he halunneet toimia yksin kirjoittajina varmistaakseen, ettei kukaan muu pääse vaikuttamaan heidän esittämäänsä näkemykseen?

Voiko Japanissa näkyä selviä merkkejä nationalismiin tai militarismin uudelleen noususta? Japanin politiikkaan, varsinkin sotilaspolitiikkaan, vaikuttaa varmasti globaalissa politiikassa näkyvä Itä-Aasian ajoittain epävakaa tilanne. Pohjois-Korean ohjuskokeiden kaltaiset tapahtumat vaikuttavat varmasti siihen, miten Japani näkee oman puolustuksellisen ja sotilaallisen asemansa. En voi suoraan sanoa, miten tämä heijastelee oman tutkimukseni kohteena olevaan kouluopetukseen, mutta tulevaisuudessa on varmasti mielenkiintoista tarkastella, miten uudet koulukirjat käsittelevät esimerkiksi Koreaan liittyviä aiheita historiaosuuksissaan. Huolimatta tutkimuksen esittelemistä toisen maailmansodan muutoskehityksen ongelmista, vielä 2000-luvullakin, en vetäisi kuitenkaan pelkästään tämän tutkimustiedon perusteella johtopäätöksiä nationalistisen ajattelun uudelleen noususta Japanin poliittisessa valtavirrassa.

Loppupohdintana totean Japanissa olevan selvästi vielä hyvin pitkään, käytännössä nykypäivään saakka, jatkuva ongelma oman historian käsittelyssä. Huolimatta toisen maailmansodan jälkeisistä uusista tavoitteista kouluopetuksessa ja varsinkin historian opetuksessa, maa ei tunnu olevan vielä täysin valmis avoimesti käymään läpi toista maailmansotaa edeltäneitä ja sodan aikaisia tapahtumia, eikä tarkastelemaan omaa rooliaan tapahtumissa. Tähän viittaavat oppikirjojen sisällön ohella, myös opetusministeriön ja opettajien ammattiliiton väliset ristiriidat opetuksen sisällöstä ja vastaavat seikat.

Tällainen ongelma ei sinänsä ole mitenkään ainutlaatuinen Japanille. Monissa maissa voi nähdä vastaavaa ilmiötä. Myös Suomessa on noussut julkista keskustelua joistakin historian asioiden käsittelystä. Ihmisten nojattessa kansalaisuutensa osana identiteettiään, voi olla hankala kansalaisena ottaa vastuuta asioista, joihin ei yksilönä ole voinut mitenkään vaikuttaa. Samalla kansallisen identiteetin kautta kritiikki omaa maata kohtaan voi aina tuntua jollakin tavalla kritiikiltä omaa henkilöä kohtaan.

Julkisessa keskustelussa kuulee usein puhuttavan menneisyyden tunnustamisesta tai tunnustamisen politiikasta. Post-kolonialistisessa keskustelussa tunnustamisen politiikka on noussut esille usein juuri alistettujen kansaosien kohtelusta puhuttaessa, esimerkiksi Australian aboriginaalien kohtelu brittiläisen kolonialismin aikana tai Amerikan alkuperäiskansojen kohtelu Yhdysvaltojen historiassa. Tunnustamisen politiikassa on kyse menneisyyden epämukavien konfliktien tapahtumien selvittämisestä, takautuvasta arvion annosta ja mahdollisesta menneisyyden väärinkäytösten anteeksi pyytamisestä. Tällainen tunnustuksen politiikka on herättänyt ihmisissä ristiriitaisia tunteita. Jotkut tahot vastustavat takautuvia anteeksipyyntöjä ja muita menneisyyden epämukavien asioiden läpikäyntiä, samaistaen ne tämän hetken tapahtumiin. Ihmiset kokevat, että heitä syytetään ja vaaditaan ottamaan vastuuta asioista, joihin heillä ei henkilökohtaisesti ollut osaa eikä arpaa. Aivan tästä ei kuitenkaan ole mielestäni kyse. Menneisyyden tapahtumien jälkikäteen anteeksipyyttäminen on valtiopolitiikkaa, ei yksilökohtaista. Jonkin menneisyyden tapahtuman tällä tavalla virallisesti virheeksi julistaminen on samalla poliittinen linjanveto tuon menettelyn tunnustamiseksi vääräksi ja varmistamiseksi, ettei sen haluta enää koskaan toistuvan. Samalla ennen kaikkea myönnetään sen mahdolliset vaikutukset nykypäivään, esimerkiksi vähemmistöjen tilanteeseen. Tämä on oman näkemykseni mukaan eräs seikka, jonka vuoksi tietyt ihmiset eivät hyväksy tunnustamisen politiikkaa. Toisten ihmisryhmien huonon yhteiskunnallisen aseman myöntäminen heistä itsestään riippumattomaksi on vastoin joidenkin omaa

maailmankatsomusta. Siinä saatetaan myös samalla epäsuorasti kiistää yhteiskunnassa menestyneimpien saavuttaneen ansionsa täysin muista riippumatta.

Näen itse menneisyyden ikävienkin asioiden selvittämisen olevan välttämätöntä globaalin yhteistoiminnan ja tulevaisuuden kannalta. Historia on kuitenkin aina olemassa ja uudet sukupolvet löytävät sen aikanaan. Ellei menneisyyden tapahtumia ole koskaan selvitetty, nousevat ne aina uudestaan pintaan epämieluisalla tavalla, näin vaikeuttaen valtioiden siirtymistä tulevaisuuteen.

Mielestäni tärkeä kysymys tulevaisuuden kehityksen kannalta on; ollaanko Japanissa jatkossa valmiita näkemään oma historia osana suurempaa kokonaisuutta. Historia ei tapahdu tyhjiössä. Menneisyys on valtavan monimutkainen kokonaisuus, jossa ensisilmäyksellä täysin epärelevantteiltakin vaikuttavat asiat voivat vaikuttaa epäsuorasti piilofunktioiden ja häiriöfunktioiden kautta toisiinsa. Historiassa ei pidä katsoa minkään tapahtuvan ilman syytä tai koska ”tarina” niin vaatii. Oman historian näkeminen osaksi laajempaa globaalia kokonaisuutta edellyttää myös muiden, ulkopuolisten tekijöiden ja toimijoiden vaikutuksen ja merkityksen tunnustamista. Jos oman maan historia nähdään laajempien kokonaisuuksien yhtenä osana, se vähentää mahdollisuutta luoda nationalistisen hengen mukaista, yhtä suurta kertomusta historiassa. Kertomustyylinen, tarkoituksenmukainen historiankirjoitus on hankalaa, jos samalla on pyrittävä uskottavasti esittämään maasta itsestä riippumattomien ulkoisten toimijoiden ja tapahtumien merkitys osana samaa kokonaisuutta. Historia ja menneisyys eivät ole sama asia. Menneisyys on poissa, tavoittamattomissa, ja historia on ainoastaan tutkimukseen perustuva kuvaus menneisyydestä. Kuitenkin historian olisi aina pyrittävä olemaan mahdollisimman hyvä kuvaus. Historiankirjoittajan on aina pyrittävä esittämään parhaan kykynsä ja oman näkemyksensä mukaan mahdollisimman relevantti kuvaus menneisyydestä. Tiettyjen asioiden ja niiden merkityksen tarkoituksenmukainen sivuuttaminen historian narratiivista on vastoin tätä historian kirjoituksen etiikkaa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Alkuperäislähteet

- Atsuta Isao: 中学社会歴史的分野 (*Alemman lukion yhteiskuntaoppi: historia*). Osaka Shosenki, Osaka 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Junior high school*. Sivut 219-418. Shobundo company Ltd. Tokio 1994.
- Horio Teruhisa: 私たちの小学社会 6 上 (*Meidän alakoulumme yhteiskuntaoppi*). Nihon Shoseki, Tokio 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Primary school*. Sivut 189-241. Shobundo company Ltd. Tokio 1993.
- Ishii Motosuke, Ito Mitsuharu, Kono Shigeo: 新しい版社会 6 上 (*Uusi kuudennen luokan yhteiskuntaoppi*). Kyoiku Shuppan, Tokio 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Primary school*. Sivut 127-187. Shobundo company Ltd. Tokio 1993.
- Ishii Susumu, Kasahara, Kodama Koto, Sasayama Haruo: 詳説日本史 (*Kattava Japanin historia*). Yamakawa Shuppan, Tokio 1994. Ilmestynyt kokelmassa *Japan in modern history. High school vol.1*. Sivut 17-294. Shobundo company Ltd. Tokio 1995.
- Japanese Society for History Textbook Reform: 新しい歴史教科書 (*Uusi historian oppikirja*). Fusosha, Tokio 2005.
- Kawata Tadashi, Bito Masahide, Tanabe Hiroshi: 新しい社会歴史 (*Uusi yhteiskuntaoppi: historia*). Tokyo Shoseki, Tokio 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Junior high school*. Sivut 17-218. Shobundo company Ltd. Tokio 1994.
- Koulukirja 519: *School book: all subjects*. Kansalliskirjaston Japoninica-erikoiskokoelma, kokoelmaluettelon numero 519. 1921.
- Naoki Kojiro: 日本史 B (*Japanin historia B*). Jikkyo Shuppan, Tokio 1994. Ilmestynyt kokelmassa *Japan in modern history. High school vol.1*. Sivut 295-464. Shobundo company Ltd. Tokio 1995.

- Sasayama Haruo, Okuda Yoshio, Kono Shigeo, Sato Atushi: 新版中学社会歴史 (*Alemman lukion yhteiskuntaoppi: historia, uusi painos*). Kyoiku Shuppan, Tokio 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Junior high school*. Sivut 416-568. Shobundo company Ltd. Tokio 1994.
- Uzawa Hirofumi, Terasaki Masao: 新しい社会 6 上 (*Uusi yhteiskuntaoppi 6*). Tokyo Shoseki, Tokio 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Primary school*. Sivut 17-126. Shobundo company Ltd. Tokio 1993.

Kuvalähteet

- 11A: Kobayashi Kiyochika's Cartoons of the Russo-Japanese War. <https://publicdomainreview.org/collection/kobayashi-kiyochika-s-cartoons-of-the-russo-japanese-war-1904-5>
- 178A: Ishii Motosuke, Ito Mitsuharu, Kono Shigeo: 新しい版社会 6 上 (*Uusi kuudennen luokan yhteiskuntaoppi*). Kyoiku Shuppan, Tokio 1993. Ilmestynyt kokoelmassa *Japan in modern history. Primary school*. Sivut 127-187. Shobundo company Ltd. Tokio 1993.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahonen Sirkka, Löfström Jan: *Menneisyyden vääryyksien hyvittäminen – historiallisia päälinjoja*. Sivut 88-97, teoksessa *Voiko historiaa hyvittää*. Toim. Löfström Jan. Gaudeamus, Tallinna 2012.
- Beasley W.B.: *Japanese imperialism 1894-1945*. Clarendon press, Oxford 1987.
- Beauchamp Edward R, Rubinger Richard: *Education in Japan, a source book*. Garland publishing Inc. New York 1989.
- Dewey John: *Democracy and education*. Cosmo Publications. New Delhi 2004 (Ensimmäinen painos ilmestynyt 1916).
- Dierkes Julian: *Postwar history education in Japan and the Germanys*. Routledge. Oxford 2010.

- Duke C. Benjamin: *Variations on Democratic Education. Divergent Patterns in Japan and the United States*. Sivut 260-269, teoksessa *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control*. Toim. Shields James J. Junior. The Pennsylvania state university, Pennsylvania 1993.
- Forsberg Tuomas: *Poliittisen anteeksiannon rajat ja mahdollisuudet*. Sivut 61-87, teoksessa *Voiko historiaa hyvittää*. Toim. Löfström Jan. Gaudeamus, Tallinna 2012.
- Fujita Hidenori: *A crisis of legitimacy in Japanese education: meritocracy and cohesiveness*. Sivut 124-138, teoksessa *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control*. Toim. Shields James J. Junior. The Pennsylvania state university, Pennsylvania 1993.
- Fujimura-Fanselow Kumiko: *Women's participation in higher education in Japan*. Sivut 163-176, teoksessa *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control*. Toim. Shields James J. Junior. The Pennsylvania state university, Pennsylvania 1993.
- Jussila Osmo, Hentilä Seppo, Nevakivi Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809-2006*. WSOY. Porvoo 2006.
- Lincicome Elwood Mark: *Imperial subjects as global citizens: nationalism, internationalism, and education in Japan*. Lexington Books. Lanham 2009.
- Luney Percy R. Junior, Takahashi Kazuyuki: *Japanese constitutional law*. University of Tokyo press, Tokio 1993.
- Männistö Perttu, Fornaciari Aleks: *Demokratiakasvatuksen lähtökohdat ja perusperiaatteet*. Sivut 36-55, teoksessa *Hyvän lähteillä. Demokratia ja ihmisoikeuskasvatus opetustyössä*. Toim. Männistö Perttu, Rautiainen Matti, Vanhanen-Nuutinen Liisa. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä 2017.
- Narango Li, Cribb Robert: *Japan and the transformation of national identities in Asia in the imperial era*. Sivut 1-22, teoksessa *Imperial Japan and national identities in Asia, 1895-1945*. Toim. Narango Li ja Cribb Robert. Routledge Curzon, New York 2003.
- Ota Haruo: *Political teacher unionism in Japan*. Sivut 243-259, teoksessa *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control*. Toim. Shields James J. Junior. The Pennsylvania state university, Pennsylvania 1993.

- Pyle Kenneth B.: *Japan besieged: the textbook controversy*. Journal of Japanese studies. The Society of Japanese studies 1983.
- Remy Johannes: *Onko modernisaatio vain etnisyyks kansakuntien perusta?* Sivut 48-69, teoksessa *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. WSOY, Porvoo 2005.
- Shields James J. Junior: *Politics of education: Issues of centralization and national identity. Introduction*. Sivut 213-223, teoksessa *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control*. Toim. Shields James J. Junior. The Pennsylvania state university, Pennsylvania 1993.
- Simms Karl: *Paul Ricoeur*. Routledge, Lontoo 2003.
- Smith Sheila A.: *Japan rearmed. The politics of military power*. Harvard University press. Cambridge, Massachusetts 2019.
- Stegewerns Dick: *The Japanese "civilization critics" and the national identity of their Asian neighbors, 1918-1932: Case of Yoshino Sakuzo*. Sivut 107-128, teoksessa *Imperial Japan and national identities in Asia, 1895-1945*. Toim. Narangoa Li ja Cribb Robert. Routledge Curzon, New York 2003.
- Terhart Franjo, Schulze Janina: *Nykymaailman uskonnot*. Suomentanut Eetu Hiltunen ja Aatos Nieminen. Parragon books Ltd, Malesia 2007.
- Tsuzuki Chushichi: *The pursuit of power in modern Japan 1825-1995*. Oxford university press, Oxford 2000.
- Valley David: *Gaijin Shogun: Gen. Douglas MacArthur Stepfather of Postwar Japan 1945-1951*. Sektor Co. Selangor, Malesia 2001.
- Van Bijlert, Victor A.: *The icon of Japan in nationalist revolutionary discourse in India, 1890-1910*. Sivut 23-42, teoksessa *Imperial Japan and national identities in Asia, 1895-1945*. Toim. Narangoa Li ja Cribb Robert. Routledge Curzon, New York 2003.
- Yamazumi Masami: *State control and the evolution of ultranationalistic textbooks*. Sivut 234-242, teoksessa *Japanese schooling. Patterns of socialization, equality and political control*. Toim. Shields James J. Junior. The Pennsylvania state university, Pennsylvania 1993.

Verkkoaineistolähteet

- BBC News: *Japan textbook angers Chinese, Korean press*. BBC News 6.4.2015: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4416593.stm> [2.2.2021]
- Japanin Ulkoministeriö: *Post-war foreign policies*. Mofa 1982: <https://www.mofa.go.jp/policy/postwar/state8208.html> [8.9.2021]
- Japanese Society for History Textbook Reform: *New history textbook (Uusi historian oppikirja)*. Englanninkielinen otos. Fushosha. Tokio 5/2005 (Kääntänyt englanniksi: Japanese Society for History Textbook Reform): https://web.archive.org/web/20050906080746/http://www.tsukurukai.com/05_rekishi_text/rekishi_English/English.pdf [2.2.2021]
- Kyodo News International, Inc.: *0.03% of junior high students to use disputed textbook*. Kyodo 16.8.2001: https://web.archive.org/web/20070707191736/http://findarticles.com/p/articles/mi_m0XPQ/is_2001_August_20/ai_78375128 [2.2.2021]
- Lexico, Oxford English Dictionary: *Ultrnationalism*. Oxford university press: <https://www.lexico.com/en/definition/ultranationalism> [12.2.2021]
- Mitani Hiroshi: *Japan's History Textbook System: Creation, Screening, and Selection*. Nippon 28.6.2012: <https://www.nippon.com/en/in-depth/a00701/japan%E2%80%99s-history-textbook-system-creation-screening-and-selection.html> [2.2.2021]